

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

Výchovně-vzdělávací proces jako cesta k integraci romských dětí

Autor: Kateřina Lebedová

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Procházka

Studijní program: Sociální pedagogika, Specializace v pedagogice

Datum odevzdání: 31. 3. 2009

Abstract:

My bachelor's work treats of problems of Romany minority in Czech Republic. I started with describing the specifications of their history, language, traditions, mentality, arts, religion etc. Then I resume the problems of Romany's integration and present actual solution possibilities of their integration through educational process. I analyse the results of preparatory classes in České Budějovice. I also try to find the Romany's parents motivation to use this kind of classes.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Výchovně-vzdělávací proces jako cesta k integraci romských dětí“ vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Souhlasím s použitím práce k vědeckým účelům.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Souhlasím s použitím práce k vědeckým účelům.

V Českých Budějovicích dne.....

.....

Kateřina Lebedová

Poděkování:

Děkuji vedoucímu práce Mgr. Miroslavu Procházkovi za věnovaný čas, obětavou pomoc a podporu při zpracování bakalářské práce.

Úvod

Romská otázka je v současné době v mezilidských vztazích nejaktuálnější a nejdiskutovanější problematikou v České republice. Takřka denně je majorita médií a často i vlastními zkušenostmi přesvědčována o tom, že romští spoluobčané jsou zcela nepřizpůsobiví, páchají většinu kriminálních činů, zneužívají sociálních dávek, jsou agresivní, vulgární. Není proto divu, že velká část majoritní společnosti má vůči Romům předsudky.

Celý problém však nelze vnímat pouze negativně. Od roku 1989, kdy byla asimilační politika státu nahrazena politikou integrační, došlo k zásadnímu zlepšení životní úrovně Romů. V současné době existuje celá řada projektů, které podporují romskou integraci. Také díky jim se romské etnikum začleňuje do majoritní společnosti, aniž by ztrácelo svou svébytnou kulturu.

Ve své bakalářské práci „Výchovně-vzdělávací proces jako cesta k integraci romských dětí“ jsem se pokusila porozumět specifikám romské minority, dále pak zmapovat problematiku integrace cestou vzdělávání a multikulturní výchovy. To je v našem státě realizováno především prostřednictvím přípravných ročníků a využíváním romského asistenta. Věřím, že tento způsob integrace, který se zaměřuje na nejmladší část romského etnika je efektivní a má své výsledky. Dosažení vyššího vzdělání Romů se časem pozitivně odrazí na jejich životní úrovni.

OBSAH:

Úvod.....	5
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1. SPECIFIKA ROMSKÉHO ETNIKA	8
1.1 HISTORIE.....	8
1.2 ROMSKÁ KULTURA.....	10
1.2.1 Romská mentalita.....	11
1.2.2 Romské tradice.....	12
1.2.3 Romský jazyk.....	13
1.2.4 Romské umění.....	14
1.2.5 Specifika romské religiosity	14
1.3 SOUŽITÍ A VZTAHY V ROMSKÉ RODINĚ A KOMUNITĚ	15
2. ROMOVÉ A ČESKÁ ŠKOLA	17
2.1 ROMOVÉ A VZDĚLÁVÁNÍ.....	17
2.2 BARIÉRY PŘI VSTUPU NA ZÁKLADNÍ ŠKOLU	18
2.3 VÝCHOVA ROMSKÉHO DÍTĚTE V RODINĚ	20
2.4 VZTAH MEZI ŠKOLOU A ROMSKOU RODINOU	21
2.5 SPECIFICKÝ VÝZNAM ZVLÁŠTNÍ ŠKOLY.....	21
2.6 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY ROMSKÉ MLÁDEŽE	23
3. INTEGRACE ROMŮ V ČESKÉ ŠKOLE.....	24
3.1 POLITIKA STÁTU VE VZTAHU K ROMŮM	24
3.1.1 Mezinárodní politika týkající se práva na vzdělání menšin	24
3.1.2 Vzdělávání Romů jako součást integrační politiky ČR	25
3.1.2.1 Usnesení vlády České republiky ze dne 29. října 1997 č. 686ke Zprávě o situaci romské komunity v České republice a k současné situaci v romské komunitě (tzv. Bratinkova zpráva)	28
3.1.2.2 Strategie pro zlepšení vzdělávání romských dětí (2001)	30
3.2 MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA A JEJÍ VÝCHODISKA PRO INTEGRACI ROMŮ PROSTŘEDNICTVÍM VÝCHOVNĚ – VZDĚLÁVACÍHO PROCESU	32
II. PRAKTICKÁ ČÁST	35
4. CÍLE PRÁCE A PŘEDPOKLADY	35
4.1 CÍLE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	35
4.2 PŘEDPOKLADY.....	35
5. METODIKA.....	36
5.1 ROZHOVOR.....	36
5.1.1 Struktura rozhovoru.....	36
5.1.1.1 Současný stav přípravných ročníků v Českých Budějovicích	36
5.1.1.2 Efektivita přípravných ročníků.....	37
5.1.1.3 Romský asistent a jeho význam ve výchovně vzdělávacím procesu	38
5.2 ANALÝZA.....	40
6. PREZENTACE A INTERPRETACE.....	41

6.1 PREZENTACE A INTERPRETACE ROZHOVORU	41
6.2 PREZENTACE A INTERPRETACE ANALÝZY	45
6.2.1 Otevření přípravného ročníku v ZŠ Rudolfovská	45
6.2.2 Práce s žáky v přípravném ročníku v ZŠ Rudolfovská	46
6.2.3 Praktické zkušenosti romské asistentky v ZŠ Rudolfovská	48
6.2.4 Práce s žáky v přípravném ročníku v MŠ K. Štěcha	49
6.2.5 Praktické zkušenosti romské asistentky v MŠ K. Štěcha	51
7. ZÁVĚR.....	53
8. SEZNAM LITERATURY	55
9. PŘÍLOHY.....	58

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. SPECIFIKA ROMSKÉHO ETNIKA

1. 1 HISTORIE

Romové pochází původem z Indie. Jejich odchod z pravlasti probíhal v dlouhých časových údobích v několika migračních vlnách. Jedna z nich šla přes Blízký Východ do střední a východní Evropy, druhý proud pronikal přes Egypt a severní Afriku do Španělska. Po příchodu do Evropy se potulující Romové zastavili na delší čas i v Řecku, kde byli označováni jako „Athinganoi“(Acinganoi), z čehož pravděpodobně vzniklo pojmenování Cikán, Cygan, Zingari, Zigeuner, Tsigane, atd. (Davidová, 2004, s. 16).

Písemné prameny datují přítomnost romského etnika v Čechách již od středověku. První zprávy o Romech na našem území jsou z roku 1399 (v Popravčí knize pánů z Rožmberka byl objeven záznam, podle kterého jeden delikvent označil za spoluvíníka „cikána černého“). Již ze středověku se však také dochovaly prameny hovořící o perzekuci Romů v Čechách. Někde se na ně pořádali hony a zabít Roma bylo beztrestné, jinde byli postihováni pouze potulní Romové a zloději. Datují se zde také první snahy o asimilaci, byť násilnou, neboť děti byly často dávány na převýchovu do neromských rodin. Marie Terezie byla první, kdo začal uplatňovat asimilační politiku, a to zákonem z roku 1761. Ten říkal, že: Romové mají pracovat v zemědělství, oblékat se jako ostatní, plnit povinnosti nevolníků vůči vrchnosti a náboženské vůči církvi, nemluvit romsky a nesmějí si nechat svá „bezbožná“ romská jména. Navíc jsou záměrně rozptylováni, tak aby v každé vesnici byla pokud možno pouze jedna rodina (Říčan, 2000, s. 17).

Zajímavé je zjištění, že v Českých zemích se pro usazování Romů vytvořily odlišné předpoklady. Na Moravě byly totiž podmínky pro usazování podstatně lepší než v Čechách, kde zůstávali Romové ještě v 19. století neusazení. Tereziánské reformy tedy, především na Moravě, situaci nijak výrazně neovlivnily. Více se o usazování zasadili sami Romové, kteří

od počátku 19. století usilovali o získání trvalého sídliště právě na úrodném moravském území. Tak vznikaly romské osady, umístěné pod vlivem místního obyvatelstva v určité vzdálenosti od vlastní obce či na periferii měst. Teprve v době mezi dvěma světovými válkami postoupila integrace trvale usazených moravských Romů do velmi slibného stádia. Po trvalém osídlení byli mezi Romy a starousedlíky navazovány nejprve ekonomické, posléze sousedské a někdy i přátelské vztahy. Z této doby se také datují první romští studenti středních a vysokých škol (Horváthová, 1998, s. 23). Navzdory tomu však stále existoval v demokratickém Československu zákon z roku 1927, který velmi tvrdě vystupoval proti potulným Romům. Zakazovalo se jim kočovat a tábořit ve větších skupinách, vlastnit zbraně, byly jim vydávány speciální legitimace, ke kočování si museli vyžádat dočasně platná povolení, byli pod neustálým policejním dohledem (Říčan, 2000, s. 19).

Příznivý vývoj integrace Romů v tehdejší Československu, byl drasticky přerušen nástupem nacistů k moci. Základním úředním předpisem o Romech se stal výnos říšského vůdce SS z 8. 12. 1938 o potírání tzv. cikánského zlořádu, který upravoval celou otázku z rasového hlediska. Jako takoví byli Romové nejprve systematicky shromažďováni a usazováni, aby mohli být posléze přesunuti do vyhlazovacích koncentračních táborů (Nečas, 1993, s. 23). Tehdy zahynulo téměř 5000 Romů pocházejících z českých zemí. Holocaust přežilo asi jen tisíc Romů (Nečas, 1993, s. 45).

Po skončení války se naděje Romů upnuly ke slibům komunistické strany. Návrat do osad pro ně však znamenal pouze rozčarování z otřesných životních podmínek. Komunistické úřady navíc znepríjemňovaly život Romům odebráním potravinových lístků, nedávaly jim stavební povolení nebo zakazovaly soukromým sedlákům dávat Romům práci – bylo by to totiž vykořisťování. Na druhé straně jim však režim pro sociálně nejslabší vycházel vstříc nabídkou volných pracovních míst a bytů, sociální a zdravotní péčí a osvětově kulturně – výchovnou prací. Celková koncepce řešení romské otázky byla tedy chápána pouze jako řešení otázky sociální. Nadějí, co se týče odstranění národnostního útlaku, bylo pro Romy založení *Svazu československých cikánů* v roce 1969. Pokusy o integraci však nebyly naplněny. O zlepšení postavení Romů v Československu se zasazovali také signatáři Charty 77 (Říčan, 2000, s. 27).

Koncepce řešení romské otázky se však změnila až po roce 1989, kdy byla asimilační politika vystřídána politikou integrační. Listopad 1989 přinesl Romům svobodu užívání svého jazyka a pěstování své národní kultury. Navzdory tomu se situace nezlepšila, spíše naopak. Dnes se Romové v ČR potýkají s nezaměstnaností, kriminalitou a v některých případech i alkoholismem či jinými druhy závislostí, což většinová společnost chápe negativně. Tato

averze je ještě více podněcována obrazem, jenž vytváří o romské menšině média. V současné době je tedy otázka integrace Romů otevřená a bude stát ještě mnoho úsilí a kompromisů na obou stranách než bude uspokojivě vyřešena.

1.2 ROMSKÁ KULTURA

Pojem kultura je obvykle vymezován v širším a užším pojetí. V širším pojetí znamená kultura všechno, co vytváří lidská civilizace – tedy jednak materiální výsledky (artefakty) lidských činností, jako jsou např. obydlí, nástroje, oděvy, plodiny, průmysl, dopravní a telekomunikační systémy, jednak duchovní výtvořby lidí, jako je umění, náboženství, morálka, zvyky, vzdělávací systémy, politika, právo aj. Kulturu lze chápat v její nejširší definici jako protiklad přírody. Do tohoto pojmu řadíme vše, co člověk během svého historického vývoje vytvořil a dále vytváří – tj. celý komplex myšlenek, názorů a postojů, prvků posvátných i světských, každodenních i svátečních, statků hmotných i nehmotných, předmětů uměleckých i užitečných. Patří sem instituce, kterým se podřizujeme, nebo je sami vytváříme, patří sem způsoby chování a naše reakce na chování druhých, dokonce i to, co přímo nepozorujeme, ale pouze jaksí vycítíme. Kultura zkrátka prostupuje všechny oblasti našeho života a zabarvuje brýle, kterými hledíme na svět.

V užším pojetí: je pojem kultura vztahován k projevům chování lidí – tedy kulturou určitého společenství se míní jeho zvyklosti, symboly, komunikační normy, a jazykové rituály, sdílené hodnotové systémy, předávané zkušenosti, zachovávaná tabu.

Kulturou se tedy dnes rozumí vše, co lidé dělají, co o tom říkají a co si o tom myslí, čili rozsáhlý soubor (komplex) jevů, který zahrnuje oblast vědění, víry, jazyka, morálky, výroby, směny, práva, umění, zvyků, výchovy a jednání, zkrátka vše, co lidem umožňuje společně se orientovat ve světě a společně svůj svět utvářet a konceptualizovat. Veškeré lidské vnímání a rozumění je zprostředkováno kulturou, resp. různými kulturami. To, co my považujeme za dobré či špatné, hezké či ošklivé, chutné či nechutné nebo pravdivé a nepravdivé, platí jenom v kontextu naší kultury. Příslušníci jiných kultur určují, co je dobré, krásné, chutné či pravdivé jinak, a to v závislosti na své kultuře (<http://www.multikultura.cz/multikulturni-vychova/vychoji-pojmy/kultura/>).

Kultura v pojetí této práce je chápána jako komplex lidských postojů a hodnot, prezentujících se prostřednictvím jejich mentality, tradic, jazyka, umění a náboženství.

1.2.1 Romská mentalita

V současné době žije podle nejčastěji uváděných hodnot v ČR cca 200 000 Romů. Ti se pak dělí do několika skupin, mezi něž patří několik desítek, maximálně stovek rodin českých a moravských Romů, patřících k původnímu romskému obyvatelstvu usídlenému na našem území po několik století a téměř vyhlazenému v době druhé světové války. Další tzv. subetnickou skupinou jsou tzv. slovenští Romové, kteří přišli na území ČR po druhé světové válce a dnes tvoří tři čtvrtiny romské populace u nás. Olašští Romové tvoří asi 10% Romů v ČR a od zbytku romského etnika se liší např. svými zvyky, způsobem obživy apod. Početně nejslabším subetnikem na našem území tvoří tzv. Sintí – němečtí Romové (<http://www.tolerance.cz/kurzy/Kohoutek.htm>).

Rozdíly v romské kultuře ovšem nevyplynou pouze z této subetnické diferenciaci, ale samozřejmě také z historicko geografických podmínek, v nichž se Romové v průběhu staletí nacházeli. Jak už bylo řečeno, romský národ je národem kočovníků, je tedy samozřejmé, že jeho mentalitu ovlivnil mimo jiné, také pobyt v různých zemích (kulturách), kde se zastavili často na stovky let. Základ jejich mentality jim však byl vštípen v jejich pravlasti – Indii. Zde se naučili tradičnímu způsobu obživy, tedy stali se kováři, kotláři, měďotepci, pasíři, zvěrolékaři, řezníky a hudebníky, a protože nemohli najít odbytiště pro své výrobky na jednom místě, byli nuceni kočovat za zákazníkem. Jejich indický původ vysvětluje také romský způsob života ze dne na den nebo jejich zvyk neskladovat zbytky jídla a neohřívat je. Indie je zemí se třemi úrodami do roka, stačilo tedy natáhnout ruku a hlad byl zažehnán, na druhou stranu však v těchto podmínkách vše podléhalo rychlé zkáze, nebylo tedy možné cokoli skladovat. Většina času se trávila venku, domů se chodilo jen spát, proto dnes Romové, pokud to počasí jen trochu dovolí, vysedávají venku nebo bloumají ve skupinách městem, z čehož pak často vzniká optický dojem, že je jich tu mnohem více, než jich tu skutečně je (Šišková, 1998, s. 70).

Romové jsou hrdí především na svůj smysl pro pospolitost, ten se projevuje pohostinností vůči známým i neznámým Romům, do jisté míry i vůči neromům, ale hlavně charakterizuje jejich rodinný život. K základním povinnostem Roma patří štedrost a solidarita, což dokládá i fakt, že v romské domácnosti se za jídlo nikdy neděkuje, kdo děkuje a prosí, dělá z hostitele lakomce (Hübschmannová, 1998, s. 110). Romové mají sklon být pospolu, všechny záležitosti prohovořovat a společně rozhodovat, přičemž rozhodující slovo má autorita. Společenská

soudržnost Romů bývá často překážkou ve vzdělávání, neboť náš školský systém je zaměřen především na samostatnost a individualitu žáka (Říčan, 2000, s. 91).

1.2.2 Romské tradice

Romský národ si své tradiční zvyky a způsoby uchoval po dlouhá staletí, přesto jsou v posledních obdobích pod vlivem majoritní společnosti a násilné asimilace na ústupu. Romské rituály a zvyky jsou úzce spjaty se zlomovými okamžiky v životě člověka, tedy narozením dítěte, svatbou nebo úmrtím. Jelikož jsou Romové silně věřící, obřady jsou zejména církevní, i současné době jsou však alespoň částečně propojeny původními romskými rituály. Např. při zasnubách se někde sype snoubencům na hlavu cukr, aby měli sladký život. Těhotná žena se nesmí dívat na nic ošklivého nebo na postižené lidi, protože dítě by pak bylo ošklivé. Těhotná také nesmí nosit náhrdelník nebo opasek, aby se dítě nenarodilo s omotanou pupeční šňůrou. Když na ženu přijdou porodní bolesti, musí si ze sebe sundat všechny šperky a ozdoby, neboť by jí způsobily těžký porod. Podle dne narození se pak určuje budoucnost dítěte. Sobota je považována za šťastný den, stejně jako Vánoce. Naopak pondělí, pátek a zrození na Dušičky je považováno za předzvěst špatného života. Také světlejší pleť dítěte je oproti tmavé příslibem spokojeného života. Po porodu se dítěti dává druhé jméno, to je pak používáno a jméno, které je zaznamenáno v rodném listě je zapomenuto. Stane se, že původní jméno nezná ani sám nositel. Druhé jméno slouží jako ochrana před nemocemi a nedobrou mocí, ale také zároveň jako znepřehledňování identity či jako způsob úniku, úkrytu, obrany. K úmrtí je vázáno nejvíce tradičních zvyků, které si Romové uchovali. Věří, že si pro nebožtíka přichází někdo z již dříve zemřelých příbuzných, a nebo například tomu, že až do pohřbu a někdy také po něm může zemřelý škodit pozůstalým. Zemřelí se vrací kvůli dluhům, nevyřízeným účtům, nebo že se jim stýská po rodině. Proto se dávají do rakve různé předměty, aby nebožtík neměl důvod se vracet (<http://www.phil.muni.cz/~dopitova/op-romtrad.html>).

1.2.3 Romský jazyk

Romský jazyk má stejně jako celý národ původ v Indii. Patří do západní větve novoindeckých jazyků. Při putování Romů z Indie vznikly tři základní dialekty romského jazyka: arménská, evropská a syrská. Romština je však do velké míry ovlivněna jazykem národa, na jehož území Romové žijí. Na území ČR se vyskytuje romština slovenská, maďarská, olašská, česka a německá. V současné době však není tento jazyk příliš užíván. Komunistický režim se ve snaze o asimilaci romského etnika snažil romštinu naprosto vymýtit. Dnes se naopak mnozí v rámci integrace zasazují o renesanci romského jazyka. Není totiž podmínkou zapomenout jeden jazyk, aby si člověk osvojil druhý. Jelikož je romština uzavřena v jednom sociolektu, tedy je jazykem jedné omezené sociální skupiny, nezná výrazy z lékařského, administrativního, inženýrského či astronomického prostředí, protože s těmito skupinami nepřicházeli Romové do styku. Ze stejného důvodu nedovede pojmenovat některé druhy exotických zvířat. Mezi Romy neexistuje tolik sociálních vrstev, je tedy obtížné vybrat styl, kterým je vhodné v daném prostředí mluvit, proto také až doposud nemá romština v ČR spisovnou formu (Hübschmannová, 1998, s. 97).

Jazykem, který měli Romové používat při komunikaci s neromskou většinou, byla čeština. Byl to ale pouhý romský etnolekt češtiny, tedy neustálená forma nevlastního jazyka, který bilingvní populace užívá jako druhý. Romská čeština je poznamenána romskou výslovností, používají se romské gramatické modely a sémantické pole romských slov, vyjádřených českými výrazovými prostředky. Češtinu pochytili Romové za poměrně krátkou dobu, učili se ji na ulici, v práci, od Čechů, kteří byli ochotni se s nimi bavit, tedy od lidí z nejnižších sociálních vrstev, od úředníků či sociálních pracovníků. Touto češtinou se pak zkoušeli vyjadřovat a implantovali ji do struktury svého jazyka. Význam mnoha českých slov často spíše tušili, než by jim plně rozuměli. I dnes však dochází k vzájemnému ovlivňování a prolínání českého a romského jazyka a to v oblasti fonetické a lexikální, gramatické, sémanticko-lexikální a stylistické. Bylo by tedy nutné, aby se učitel, bude-li chtít pochopit chyby romského dítěte při komunikaci v češtině, seznámil se základy romštiny a interferenčními oblastmi (oblastmi prolínání a ovlivňování) romštiny a češtiny (E. Šotolová, 2001, s. 27).

1.2.4 Romské umění

V posledních letech jsme zaznamenali vzestup romské kultury i u nás. Tento proces však jen velmi pomalu překonává důsledky asimilační politiky komunistické éry, kdy byly romské kulturní aktivity potlačovány. Po roce 1989 se začala psát romská beletrie i básně, existují překlady Bible do různých romských nářečí. Nesmíme samozřejmě zapomínat na romské pohádky, jež patří ke světovému pokladu tohoto žánru. Silnou stránkou romské kultury je tradičně hudba a tanec. Většina Romů má velký smysl pro rytmus a tanec, navíc jsou od malička vychováváni volněji, jsou vedeni k tomu, aby se projevovali spontánně, je pro ně tudíž daleko jednodušší projevit své city pohybem či hudbou (Říčan, 2000, s. 45). Dnes se stále častěji setkáváme s romskými zpěváky a hudebníky nejen na koncertních pódii, ale i v médiích. Mladá generace získává nové zkušenosti na různých festivalech romské kultury jako například na tradičním Romfestu. Romové zastávají významné místo i ve světě výtvarného umění (J. Balvín, 1996, s. 23). Určitý pokrok co se týče integrace Romů, potvrzuje i existence Muzea romské kultury, kde se návštěvníci mohou podrobněji seznámit s historií Romů, jejich jazykem, řemesly, hudbou či výtvarným uměním. Rozvoj romské kultury však není důležitý pouze pro posílení jejich národní sebejistoty, ale také pozitivně ovlivňuje komunikaci mezi majoritou a minoritou.

1.2.5 Specifika romské religiosity

O romské religiozitě je poměrně málo zpráv. Většina etnografů ji popisuje, jako hrstku démonistických pověr a magických praktik. Romové si přinesli z Indie tradiční hinduistické náboženství, postupně však bylo rozptylováno vlivem místních náboženství a dnes Romy nejvíce přitahuje římskokatolická církev. Romské náboženství je charakterizováno jako „synkretický komplex názorů křesťanských a jejich vlastní víry, založené na přírodně animistickém základě.

V romštině je Bůh "o Del" a Romové s ním komunikují jinak než křesťané. Většinou jej oslovují formou proseb a chvalozpěvů. O tom, že Romové pevně věří v určitou vyšší sílu, která člověka přesahuje, svědčí i množství neosobních vazeb v romštině. Romové říkají např. "ono mě bolí nohy" namísto "bolí mě nohy". K bezprostřednímu vztahu s Bohem ovšem kněz ani kostel nejsou třeba. Kostel je často nahrazen domácím oltářem, obrazy svatých patronů.

Neexistuje snad jediná domácnost, kde by nebyl obraz Panny Marie nebo Ježíše jako pastýře, či malého Jezulátka. Ukřižovaný Kristus se vymyká ideové tradici Romů.

Romové věří, že duše člověka přesahuje a existuje i po odchodu těla na onen svět. Důkazem toho je tradiční nesmírně velká víra v duchy mrtvých předků – mule, kteří jsou pro Romy prostředníkem Boha. Duše zesnulých se podle Romů vracejí mezi živé, ty dobré navštěvují příbuzné ve snech a dávají rady, ty zlé škodí (například při narození dítěte).

Vzhledem k tomu, že většina Romů věří, touží Romové po uctívání vlastního božstva. Zatím jediná jejich "svatá" je Kali Sára – Černá Sára, kterou více než jedno století oslavují a vzhlížejí k ní (<http://vsjak.cunas.cz/vsjak.cunas.cz/doc/soc/07.doc>).

1.3 SOUŽITÍ A VZTAHY V ROMSKÉ RODINĚ A KOMUNITĚ

Romská rodina byla tvořena většinou rodem, tzn. velkorodinou složenou z mnoha nukleárních rodin. Tato velkorodina se tedy od dnešních západních rodin liší zejména soužitím několika generací. Každá rodina poskytuje všem svým členům ochranu, sociální a ekonomickou podporu a především pocit sounáležitosti. Každá rodina má svou hierarchii a podléhá přísným pravidlům, přičemž nejzávažnější prohřešky jsou trestány vyloučením z příslušné komunity. Na nejvyšším postu v hierarchii romské rodiny je tradičně muž. V případě soužití více rodin pohromadě má výsadní postavení nejstarší z mužů (vajda). Muž zjišťuje rodinu po ekonomické stránce, odpovídá za chování rodiny, podílí se na výchově synů. Pro ženu platily přísnější normy a také na ni byly kladeny vyšší nároky. Kromě péče o děti a o přípravu stravy, měla na starost i její obstarávání. Není tedy výjimkou, že dnes jsou již desetileté dívky schopny připravit jídlo pro celou rodinu. Postavení ženy se zvyšuje úměrně s počtem dětí. Žena je brána jako morální vzor, zatímco pro muže je nejdůležitější zachovat si čest, přičemž chápání cti u Romů se neslučuje s pojetím cti u Čechů (Horváthová, 1998, s. 13). Děti se považují za bohatství rodiny, což je opět v rozporu s tím, na co jsme zvyklí v naší společnosti, kde dochází k neustálému úbytku obyvatelstva, zatímco romských dětí neustále přibývá. Také výchova dětí v romské rodině je odlišná od naší. Romské dítě si užívá daleko větší volnosti, je také více respektováno, je vychováváno k tomu, aby se bez ostychu projevovalo, účastní se řešení problému s dospělými. Tento způsob výchovy jim často způsobuje v našem školství problémy, neboť takovéto chování je nepřípustné. Hierarchie vztahů funguje i mezi dětmi. Výsadního postavení ve výchově se dostává nejstaršímu synovi, který se stará o sourozence, smí je i trestat nebo může rozhodovat o

partnerech svých sester. Naopak nejstarší sestra smí své bratry pouze hlídat, vychovávat a předávat zkušenosti od matky může jen sestrám. Zvláštní postavení má rodině snacha. Ta se nachází na nejnižším stupínku hierarchie romské rodiny, je zcela pod nadvládou tchyně, která ji zaučuje do způsobů nové rodiny. Bývá na ni velice přísná a tvrdá, snacha pak musí být poslušná a pokorná ke všem členům rodiny. Období učení končí, až když má žena dvě, tři děti, je dobrou manželkou a matkou schopnou hospodyní. Velice důležité postavení zaujímají v romské komunitě staří lidé. Jsou oceňováni především pro svou moudrost a životní zkušenosti. Zvláště pak starým ženám byly připisovány transcendentální schopnosti, byly spojovány se sběrem léčivých bylin a s provozováním magie. Jsou tedy vyhledávány v případě nemoci nebo problémů, a to nejen členy rodiny, ale i ženami majoritní populace. Staří lidé se těší u Romů všeobecné oblibě, nestává se tedy jako v naší kultuře, že by své rodiče a prarodiče umísťovali do domovů důchodců (<http://www.phil.muni.cz/~dopitova/op-romtrad.html>).

2. ROMOVÉ A ČESKÁ ŠKOLA

V první řadě, je třeba předeslat, že děti gádžovské mají oproti dětem romským skutečně lepší předpoklady stát se úspěšnými žáky na českých školách. Tyto rozdílné školní úspěchy však ani zdaleka nevyplývají pouze z intelektu dítěte, ale je třeba poukázat na podstatnější vlivy vycházející především z odlišností obou etnik. Česká škola je zkrátka v České republice určena českým dětem. V minulosti měla tato striktní definice jistě svůj význam. Česká republika byla díky komunistické vládě skutečně státem jednoho národa. Jistě i před rokem 1989 zde žily početné menšiny, samozřejmě i Romové, o kterých je tady řeč, ale díky asimilační politice státu, na ně nemohl a také nebyl při vzdělávání brán zřetel. V současné integrační politice se sice již objevují pokusy o „řešení romské otázky“ i prostřednictvím vzdělávání, ale jelikož jsou aplikovány velice opatrně a střídme, na její výsledky si budeme muset ještě počkat.

2.1 ROMOVÉ A VZDĚLÁVÁNÍ

Podle statistických dat mělo v roce 1991 (z počtu 132 903 občanů hlásících se k romské národnosti) 78,4 % Romů základní vzdělání (včetně neukončeného), 9,7% vyučení bez maturity, 0,3% střední odborné bez maturity, 0,1% učební obory s maturitou, 0,2 úplné střední všeobecné s maturitou, 0,7% úplné střední odborné s maturitou, 0,3% vysokoškolské, a 5,5% bez vzdělání.

V roce 2001 (z počtu 11 746 občanů hlásících se k romské národnosti) byly výsledky následující: 65,4% základní (včetně neukončeného), 10% vyučení bez maturity, 7,2% střední odborné bez maturity, 0,5% učební obory s maturitou, 1% úplné střední všeobecné s maturitou, 2,8% úplné střední odborné s maturitou, 0,7% nástavbové studium, 1,6% vysokoškolské a 8,3% bez vzdělání.

S největší pravděpodobností bude obdobné procento nekvalifikovaných i ve skupině lidí příslušejících k romskému etniku, kteří romskou národnost úředně nedeklarovali (Český statistický úřad: Sčítání lidu, domů a bytů (1991, 2001), www.czso.cz).

2.2 BARIÉRY PŘI VSTUPU NA ZÁKLADNÍ ŠKOLU

Hned v úvodu je třeba předeslat, že vzdělávací předpoklady romských dětí se liší od těch neromských, především z důvodu naprosto rozdílného pojetí výchovy. Romské dítě je po příchodu do české školy zasazeno do cizího prostředí, kde se používají jiné metody výuky a výchovy, než na jaké je dítě zvyklé z romské rodiny. S tím jsou spojeny další problémy, kvůli kterým na základní škole neobstojí.

Mezi jeden z nich patří odlišná předškolní výchova. Zatímco dítě v české rodině se učí školnímu řádu takřka od narození, romské dítě je vychovááno daleko volněji, tak aby rozvinulo svůj talent a osobnost. Rozdíly v inteligenci mezi romskými a neromskými dětmi nejsou zjištěitelné neboť, oba „typy těchto dětí jsou rozvíjeny zcela odlišnými směry. Takže zatímco české dítě předškolního věku zná názvy barev, dítě romské se perfektně orientuje v cenách potravin. Aby byly tyto rozdíly alespoň částečně smazány, bylo by třeba, aby romské děti navštěvovaly mateřské školy, kde by získaly základní návyky potřebné pro zvládnutí základní školy. To se ale v současné době děje jen v malém množství případů. Romské děti proto nemají často žádné zkušenosti s tužkou a papírem, nesetkaly se s knihou či hračkami, a nejsou tedy dostatečně připraveny pro základní školu. Jejich volná výchova zapříčiňuje nedostatek disciplíny, děti neovládají učení zpaměti, navíc neumí komunikovat s dospělým gádžem. Romské děti jsou v české škole temperamentnější, živější, hůře se ukáží, vykřikují, mají potíže s udržením pozornosti. Potřebují delší přestávky, kde je dobré využít jejich vrozeného nadání pro zpěv a tanec pro uvolnění (Říčan, 2000, s. 115).

Odlišný je však nejen způsob výchovy romských dětí, ale celkové pojetí vztahu člověka k člověku, když se jedná o dítě (romská PATIV-to je úcta, má to však mnohem hlubší význam než v češtině). Romská společnost klade větší důraz na sounáležitost se skupinou a úctu k autoritám ve skupině (<http://tolerance.cz/kurzy/kupcikova.htm>).

Evropská kultura sází na individualismus, zatímco v romské rodině se setkáváme s kolektivismem. V české škole však romské dítě pocit sounáležitosti a důležitosti nemá. Naše škola staví na individualismu, který je romským žákům cizí. Odmalička jsou zvyklí vše dělat v kolektivu, o všechno se dělit, není pak divu, že jsou ve škole nesamostatní, neovládají individuální řešení úkolů, opisují.

Romové mají odlišné životní cíle a morální hodnoty. Jsou vychováni pro život v těžkých podmínkách. Ve výchově je kladen důraz na to, že sám nejsi nic. Romské dítě tedy potřebuje krátkodobé cíle a pochvaly, které mu dávají pocit důležitosti a vážnosti ve společnosti, ve

ktelé právě žije. Ale hlavně co nejrychlejší efekt svého snažení nebo činnosti. Romská komunita uznává pouze přirozenou autoritu, je tedy potřeba vytvořit ve škole bezpečné prostředí, kde dítě cítí osobní zájem a blízkost, na kterou je zvyklé z domova. K tomu je však nutné obrnit se notnou dávkou tolerance a trpělivosti.

Mezi další potíže, se kterými se setkává romské dítě při vstupu do české školy, se řadí jazyková bariéra. V rámci asimilace se Romové měli co nejrychleji odnaučit svůj vlastní jazyk. Mnoho Romů pod dlouholetým tlakem začalo při komunikaci dětmi používat češtinu, aby děti neměly ve škole problémy. Jejich jazyk, ale logicky nebyl normativní, je to romský etnolekt češtiny, ovlivněný jednak romštinou, jednak nespisovnou češtinou, kterou se neučily ve škole, ale od svého okolí, tzn. často také od sociálních vrstev, které spisovný jazyk nepoužívají. Dnes mluví romské děti většinou dobře česky, nicméně čeština není jejich mateřský jazyk a od romštiny se velmi liší, proto jim mohou unikat některé drobnosti, které ovšem mohou v praxi vést k nedorozuměním mezi romským žákem a pedagogem. Používání etnolektu se neinformovanému pedagogovi může jevit jako mentální retardace – příkladem jsou výrazy typu: „já se bojím od psa, pustil mne vlak, babička mne nosí do školy“ apod. (<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b02romove/18.pdf>).

Postavení romského dítěte v českém kolektivu, kde se často stává obětí xenofobie a diskriminace, také příliš nenapomáhá jeho bezproblémovému začlenění na základní škole. Ty v řadě případů vedou k dobrovolnému přestupu romských dětí do zvláštních škol, jen aby se vyhnuly diskriminaci ze stran českých spolužáků. Gádžovská rodina často vede své děti k tomu, aby se od Romů distancovaly a to nejen z důvodu rasových předsudků, ale také z obavy z různých nežádoucích vlivů. Hlavním problémem je v tomto případě řeč romských dětí, kterou jejich rodiče pochytili od deklasovaných gádžovských spolupracovníků nebo z podřadných hospod a často ani nevědí, že některá slova jsou ve slušné společnosti tabu. Ve třídě jsou tedy romské děti spíše neoblíbené. Pokud bývají přijímány, tak většinou svými agresivnějšími a neukázněnými spolužáky. Přestože je tedy mezi romskými žáky gádžovský spolužák prestižní, není snadné ho získat, a proto také tvoří Romové ve škole izolované skupinky bez ohledu na příslušnost ve třídě (Říčan, 2000, s. 121).

Při vzdělávání romských dětí je také třeba vzít v potaz, že potřebují odlišnou motivaci pro dosahování cílů, odlišně vnímají čas, prostor a vzdálenosti. Pokud pedagogové tyto odlišnosti neznají, mohou tím nechtěně romským žákům znemožnit dosažení dobrých výsledků (<http://tolerance.cz/kurzy/hejkrlikova.htm>).

Z výše uvedených bodů tedy jasně vyplývá, že neznalost romské kultury, tradic a zvyků může vést k mnohým nedorozuměním a nepochopením, což může mít za důsledek nepřímou diskriminaci.

2.3 VÝCHOVA ROMSKÉHO DÍTĚTE V RODINĚ

V průběhu minulého století se v romské rodině změnily životní podmínky dítěte. Zatímco dříve mělo romské dítě těžký život, často hladovělo, mrzlo, trpělo bolestí, nedostávalo se mu odpovídající péče a jeho vzdělání bylo bídne, dnes má mnohem větší pohodlí, lepší stravování, lékařskou péči a vzdělání. Zásadním problémem však zůstává nevyhovující bydlení a životospráva u romských dětí. Dítě bývá nuceno trávit čas přeplněných, vlhkých, nevětraných prostorách, stravu mívá nevhodnou a nepravidelnou, také spánek bývá nepravidelný. To narušuje jeho duševní kondici a jeho zdravotní stav. Stále více dětí je rodičům odebíráno a umisťováno do dětských domovů. Tento negativní „trend“ nabyl už takových rozměrů, že dnes tvoří 60% dětských domovů romské děti. Ty pak nezískají sociální citění ve vztahu k dětem vlastním, které nakonec také končí v dětských domovech. „Dnes víme, že i „poměrně špatná“ rodina zajistí dítěti obvykle lepší duševní vývoj než „poměrně dobrý“ dětský domov.“ (Říčan, 2000, s. 111).

Jak již bylo zmíněno, výchova romského dítěte se zásadně liší od výchovy dětí západoevropské kultury. V romské rodině pocítuje dítě daleko více volnosti, přístup k němu je mnohem více demokratický. Romské dítě je zvyklé účastnit se rozhodování spolu s ostatními, ale v našem školském systému se vyžaduje spíše pravý opak. Dítě vychované ke společnému životu je pak ve škole značně zmateno. Výchova v romské rodině je charakteristická svou emocionalitou. Tento způsob výchovy nechává vyniknout přirozený talent dítěte a rozvíjí jeho fantazii. Na druhé straně však nijak nepodporuje jeho nadání, neučí ho nic víc, než by ve svém životě potřeboval. Typickým znakem romské výchovy je kolektivismus, ten souvisí s celkovým pojetím romské velkorodiny, kde je všechno všech, všichni si pomáhají, kde převládá pocit solidarity, což zcela odporuje našemu individualistickému chápání vztahů.

2.4 VZTAH MEZI ŠKOLOU A ROMSKOU RODINOU

Vztah romských dětí ke škole pramení ze vztahu ke vzdělání jejich rodičů. Romové chápou školu jako „bílou“ víceméně represivní instituci. Mají k ní a priori nedůvěru a ta se přirozeně přenáší na dítě. Tuto nedůvěru je třeba prolomit nebo aspoň oslabit. Bez podpory rodičů nemá učitel romských dětí valnou naději na úspěch. Navíc si Romové cení vzdělání mnohem méně než „gádžové“. Jsou orientováni hmotně, ve snaze vyrovnat se co nejrychleji po vnější stránce ostatnímu obyvatelstvu. K tomu vzdělání nepotřebují. V době komunismu zjistili, že manuální práce, k níž nepotřebují žádné vzdělání, byla často lépe ohodnocena, než práce učitele nebo lékaře. V současné době, kdy je situace na trhu práce odlišná a o nekvalifikovaná místa se vede boj, si již zvykli na příjem v podobě sociálních dávek a podpor. Ve vzdělání svých dětí vidí Romové dokonce nebezpečí: mohlo by jim děti odcizit. Proto se často spokojují s tím, že děti absolvují několik prvních ročníků základní či zvláštní školy (Říčan, 2000, s. 111). Hlavní problémy, se kterými se začne dítě potýkat po příchodu do školy, jsou způsobeny přístupem rodičů ke vzdělání. Nezajišťují totiž dětem dostatek času a prostoru na domácí přípravu, nejsou ochotní pořídit základní školní pomůcky, nedbají o pravidelnou školní docházku dítěte.

Pokud chce škola úspěšně vzdělávat romské děti, musí si najít cestu k jejich rodičům a přesvědčit je, že vzdělání je pro jejich dítě opravdu důležité. Pozitivní vztah je dobré navázat hned při prvním kontaktu s rodiči, je třeba chovat se k nim vlídně, trpělivě, pozorně, jednat s nimi jako s partnery, mluvit s nimi nejen o školních problémech, ale zajímat se o celou rodinu, pomoci jim ve věcech, kde si sami nevědí rady (např. při jednání s úřady). Učitel by měl při komunikaci s rodiči hlavně chválit, výtky sdělovat opatrně, jednat s nimi respektem, ale neústupně. Učitelé by se měli snažit poznat žakovu rodinu, respektovat jejich zvyky, popř. ji někdy navštívit, aby přesvědčil rodiče o tom, že škola není nepřátelská instituce. Takový přístup učitele je sice pracnější a náročnější, je však investicí, která se v dlouhodobém horizontu vyplatí (<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b02romove/18.pdf>).

2.5 SPECIFICKÝ VÝZNAM ZVLÁŠTNÍ ŠKOLY

S termínem zvláštní škola jsme se mohli setkávat do 1. 1. 2005, kdy vstoupil v platnost nový školský zákon, jenž legislativně upravil vzdělávání žáků s mentálním postižením. Tímto

zákonem byl název zvláštní školy zrušen a její nástupnickou organizací se stala základní škola praktická se vzdělávacím programem zvláštní popřípadě pomocné školy. Tyto školy mají vzdělávat pouze děti se zdravotním postižením a nemělo by se již stávat, že takovouto školu navštěvují žáci, kteří jsou schopni zvládnout školu základní ([http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/A7004AC6D8/\\$File/18030701_hule.pdf](http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/A7004AC6D8/$File/18030701_hule.pdf)).

Přesto se často stává, že „zvláštní školu“ navštěvují děti, které tam nepatří. Ukazuje se tak zvláště v případě romských dětí. Tendence přefazovat romské děti do zvláštních škol způsobila, že mnohé z těchto škol, byť jejich posláním je vzdělávat děti mentálně znevýhodněné, mají v současné době více než polovinu žáků pocházejících z romské etnické skupiny. Jedná se především o školy ve velkých městech se značnou hustotou romského obyvatelstva. Odhaduje se, že více než 80% dětí z romské populace navštěvuje zvláštní školu. Ze základní do zvláštní školy jsou romské děti přefazovány 28krát častěji než ostatní děti. Děti, které se udrží na základní škole, ale 14krát častěji propadají, což v praxi znamená, že značné procento dětí z této skupiny vychází ze ZŠ v 6., 7. a 8. ročníku, a tudíž nemají žádnou šanci přihlásit se do učebního oboru (<http://vsjak.cunas.cz/vsjak.cunas.cz/doc/soc/07.doc>).

Romští rodiče, kteří často absolvovali zvláštní školy, svým dětem se školou zásadně nepomáhají. Výchova dětí v romské rodině není sama o sobě dobrou přípravou pro školní práci. Romské děti postrádají knížky, omalovánky, skládačky apod. Řada romských dětí zbytečně nastupuje do zvláštních škol, jelikož mnohdy ani rozdíl mezi „normální“ a zvláštní školou nevidí nebo, a není to řídký jev, rodiče samotní se domáhají toho, aby dítě nastoupilo do zvláštní školy s představou, že tam to bude mít jednodušší a oni budou mít méně starostí.

V současné době je praxe následující: pokud jde dítě k zápisu na základní školu a učitel má určité pochybnosti o jeho mentální zralosti, pošle ho na vyšetření do pedagogicko psychologické poradny. Do zvláštní školy se pak dítě dostává až na doporučení poradny. Odborná vyšetření jsou zaměřena na posouzení školní zralosti a inteligenčních schopností. Problém však spočívá v tom, že testy jsou standardizovány podle dětí majority, což znamená, že nejsou pro děti romské validní, neboť nezohledňují kulturní a sociální zkušenost dítěte. Většina dětí, žijících v tradiční romské rodině není schopna v tomto testu uspět, ne však z důvodu mentální retardace, ale z důvodu naprosto odlišného pojetí výchovy (<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b02romove/18.pdf>).

Na druhé straně, je vidět silná motivace umisťovat romské děti do zvláštních škol u jejich rodičů. Zvláštní škola vyhovuje velké většině romských dětí především svými výsadami speciální školy – nižší počet žáků ve třídách (umožňují individuální přístup ke každému

žáku), učitel má speciální pedagogickou kvalifikaci, což se projevuje větší tolerancí k odlišné mentalitě svěřených žáků, učivo je redukováno (převažuje výuka tělesné a hudební výchovy), přímá návaznost na odborná učiliště.

Je třeba přesvědčit nejen rodiče, ale i učitele takovýchto žáků, že umístění romských dětí do zvláštních škol není východisko. Jedná se pouze o jakési chvilkové ulehčení pro obě strany. Zvláštní škola však pro většinu svých žáků uzavírá možnost dalšího, především středoškolského a následně vysokoškolského vzdělávání.

2. 6. VOLNOČASOVÉ AKTIVITY ROMSKÉ MLÁDEŽE

V současné době se děti potýkají se základní otázkou, totiž: Jak účelně a přitom zajímavě trávit volný čas? Není tedy překvapením, že volný čas romských dětí mládeže nebývá příliš organizovaný. Příčinou tohoto jevu je ve velké míře především přístup rodiny a komunity, které podceňují aktivní činnost dítěte a zanedbávají jeho zájmy a záliby. Také proto tráví většina romských dětí svůj volný čas pasivním sledováním televize, potulováním po ulicích a barech. Takto strávený volný čas však nepřináší nic pozitivního, právě naopak je potlačena integrace Romů do společnosti a nepřináší žádné motivující prvky (Říčan, 2000, s. 123). „Volný čas romského dítěte je naplněn zejména tím, co jde lehce – třeba tělesnými aktivitami pohybovými, děti rády zpívají a naslouchají reprodukované hudbě, mladiství hrají na hudební nástroje, ale málokdo má vůli naučit se také noty, málokdo má vůli a vytrvalost soustavně trénovat ve sportu, i když sporty a tělocvik patří k oblíbeným činnostem.“ (Balvín, J. a kol., 1997, s. 63).

V současné době vzniká mnoho komunitních center a center volného času, které navazují na hudební a taneční nadání Romů. Tyto organizace pomáhají talent Romů zdokonalovat a umožňují využívat různých zájmových kroužků, sportovních aktivit apod. Činnost těchto center vede ke snížení kriminality, zlepšení komunikace s majoritní společností a zvýšení motivace dětí. Působí zde často dobrovolníci, dále psychologové, sociální poradci, kteří pomáhají romským dětem s přípravou do školy. Romské děti sice stále tráví nejraději svůj volný čas venku, s kamarády, ale stále častěji i v klubech. Pozitivní skutečností je, že klientů v takovýchto organizacích stále přibývá. Význam center je z výše uvedených důvodů nezastupitelný (Říčan, 2000, s. 123).

3. INTEGRACE ROMŮ V ČESKÉ ŠKOLE

3.1 POLITIKA STÁTU VE VZTAHU K ROMŮM

3.1.1 Mezinárodní politika týkající se práva na vzdělání menšin

Mezi základní lidská práva řadíme také právo na vzdělání, odepřením tohoto práva může ovlivnit dosáhnutí ostatních práv (svoboda projevu, svoboda sdružování, právo na politickou participaci). Kromě toho, vzdělání také upevňuje kulturní identitu a přenáší ji z generace na generaci. Z těchto důvodů je právo na vzdělání, včetně práva užívat vlastní jazyk, důležité především pro menšiny.

V rámci Organizace spojených národů (OSN) o právu na vzdělání pojednává základní dokument o lidských právech, tedy *Všeobecná deklarace lidských práv* (1948). K právu na vzdělání se vztahuje článek 26, který říká, že každý má právo na vzdělání, to by mělo být alespoň na základní úrovni bezplatné a povinné, a i na vyšších stupních dosažitelné pro všechny. Dalšími dokumenty, které zajišťují práva menšin na vzdělání, jsou: *Mezinárodní smlouva o ekonomických, sociálních a kulturních právech* (1966), (ICESCR), *Mezinárodní smlouva o občanských a politických právech* (1966), (ICCPR), *Mezinárodní úmluva o eliminaci všech forem rasové diskriminace* (1965), (ICERD), *Konvence OSN o právech dítěte* (1989), (CRC). Kromě těchto dokumentů, se na úrovni OSN zabývají dodržování lidských práv a svobod minorit tyto organizace: *Komise OSN pro lidská práva a podkomise pro sazování a ochranu lidských práv*, *Pracovní skupina pro minority*, *Výbor pro eliminaci rasové diskriminace* (CERD) nebo v rámci UNESCO *Konvence proti diskriminaci ve vzdělání*.

Také Rada Evropy se zasazuje o dodržování lidských práv pro menšiny, a to v dokumentech: *První protokol Evropské konvence lidských práv*, *Evropská charta pro regionální a minoritní jazyky*, *Rámcová konvence na ochranu národnostních menšin*, kontrolním orgánem je pak *Evropská komise proti rasismu a intoleranci* (ERCI). Kromě toho se samozřejmě zajišťování práv pro menšiny zabývá také Evropská unie, zejména resoluce Evropského parlamentu a resoluce Evropské rady, které nechaly zřídit velké množství programů pro podporu vzdělávání menšin.

Konkrétně romské minoritě se pak na legislativní úrovni věnuje Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OSCE), respektive Úřad pro demokratické instituce a lidská práva (ODIHR). V roce 1992 byl založen v Helsinkách nový úřad – Vysoký komisař pro národnostní menšiny – jeho hlavním úkolem je předcházet konfliktům identifikováním problému a navržením řešení dříve, než přerostou v ozbrojený konflikt. O dva roky později byla v rámci OSCE/ODHIR zřízena organizace The contact point for Roma and Sinti issues, která má sloužit ke zlepšení komunikace s Romy (<http://tolerance.cz/kurzy/legislativa.htm>).

3.1.2 Vzdělávání Romů jako součást integrační politiky ČR

S příchodem roku 1989 doznala státní politika ve vztahu k Romům největších změn. Asimilační politika ve vztahu k Romům, která byla prosazovaná komunistickým režimem, byla s nástupem demokracie vystřídána politikou integrační.

Asimilací se rozumí proces postupného splývání kulturních, sociálních, etnických a jiných skupin, v němž jedna ze skupin ztrácí své jazykové, specifické kulturní a sociální rysy a přejímá rysy druhé skupiny. Proces asimilace vrcholí formálním zánikem určité skupiny. V podmínkách národnostního, náboženského a jiného útlu má asimilace násilný charakter (<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/24541-asimilace>).

Integrace znamená, že se menšina sice začlení do celku většinové společnosti, přitom si však zachová svůj svérázný způsob života, své náboženské či jiné tradice, svou etnokulturní identitu, případně že podrží nebo získá i jistou míru správní autonomie (Říčan, 2000, s. 62).

Již v lednu roku 1989 byla vytvořena *Zpráva o stavu řešení problematiky romského obyvatelstva v ČSSR a základní zaměření dalšího postupu*. Tehdy ještě komunistická vláda v tomto dokumentu připouští možnost zapojení Romů do správy vlastních věcí, používání vlastního jazyka a nahrazuje označení Cikán za Rom. Vlastně je zde opatrně potvrzeno, že romská komunita má národnostní povahu. Sametová revoluce v roce 1989 nechala vzniknout organizaci Romská občanská iniciativa. Definitivní zavrnutí asimilační politiky bylo stvrzeno až *Návrhem zásad státní politiky společenského vzestupu romského obyvatelstva v ČSFR*, který kriticky zhodnotil selhání koncepcí státní politiky od roku 1945, tedy asimilace jako popírání etnické zvláštnosti Romů. Zároveň pak tento dokument načrtnul základní alternativy do budoucna. Akceptace romské menšiny jako národnostní menšiny a formální zajištění romských práv v souladu s listinou základních lidských práv a svobod byly konečně

potvrzeny dokumentem *Zásady politiky vlády ČSFR k romské menšině* (<http://tolerance.cz/kurzy/Kohoutek.htm>).

Na začátku devadesátých let, konkrétně v roce 1991 přichází PhDr. Vlado Oláh jako první s myšlenkou zaměstnávat romské pedagogické asistenty, ve školách velkým počtem romských žáků.

Po rozdělení federace však český stát ztrácí návaznost na veškeré polistopadové československé pokusy o řešení romské otázky a snaží se řešit problematiku soužití s Romy od začátku. V roce 1993 předložil tehdejší ministr kultury a předseda Rady vlády ČR J. Kabát vládě situační zprávu o romské problematice. Vláda ji projednala, vyžádala si však zprávu novou, z níž vyplynulo usnesení č.210/1993 K situační zprávě o problematice romské komunity, tedy první vládní koncepční pokus o postihnutí romské problematiky. Vláda dokonce pověřila státní orgány, aby vybrané problémy začaly řešit. Další kroky však nebyly ze strany vlády učiněny, takže se stát v této otázce dostal do pasivní pozice. Přesto byly v tomto období zaznamenány aktivity, které podporovaly romskou integraci formou vzdělávání. V září roku 1993 byla zřízena Mgr. Helenou Balabánovou ve spolupráci s ostravskou charitou soukromá základní škola, která je koncepčně zaměřena na vzdělávání romských žáků a zaměstnává romské pedagogické asistenty z romské tradiční komunity. V témže roce pak vznikají i jiné varianty vzdělávání romských dětí, jsou to přípravné ročníky, které mají za úkol překonat počáteční handicap v neznalosti kultury a jazyka. V roce 1994 se k myšlence zaměstnávání romských pedagogických asistentů připojuje také Společenství Romů na Moravě a nadace Nová škola (<http://www.romea.cz/index.php?id=archiv/2003-01-02/141516>).

Nová etapa aktivního zapojení vlády do řešení problémů česko-romského soužití začíná s příchodem nové vlády, respektive se změnou na pozici předsedy Rady pro národnosti. Její nový předseda ministr bez portfeje P. Bratinka inicioval vznik Pracovní skupiny ad hoc Rady pro národnosti pro záležitosti občanů ČR romské národnosti. Ministr Bratinka předložil vládě *Zprávu o situaci romské komunity v České republice a k současné situaci v romské komunitě* – tzv. Bratinkova zpráva (1997) – tato zpráva zmapovala problémy vyplývající ze soužití Romů s majoritou, její součástí byl i sociologický průzkum zaměřený na jednotlivé aspekty soužití s Romy. Koncem téhož roku byla vládou zřízena Meziřesortní komise pro záležitosti romské komunity, ta měla převzít další iniciativu. Ta předkládá státní správě a ministerstvu své priority, nejdůležitější je podle ní školství vzdělávání Romů. Na základě toho vzniká 29. 10. 1998 usnesení české vlády č. 686, které zajistí finanční prostředky ze státního rozpočtu

k hrazení mzdových nákladů pro pedagogické asistenty, v témže roce ministerstvo školství zavádí funkci romského pedagogického asistenta metodickým pokynem.

Prvním koncepčněji pojatým vládním dokumentem, který obsahoval také úkoly pro jednotlivé instituce, bylo usnesení vlády č. 279 (1999) o koncepci politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity napomáhající jejich integraci do společnosti. O rok později vznikla *Koncepce politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity napomáhající jejich integraci do společnosti*, jejíž první verze byla přijata v roce 2000, druhá pak v roce 2002. Podle tohoto dokumentu měl být kladen důraz především na integraci Romů do společnosti, jejich uznání jako svébytné národnostní menšiny. Dílčími cíli pak bylo zachování bezpečnosti, odstranění vnějších a vnitřních překážek začlenění Romů do společnosti, sociální „povznesení“ romské komunity, emancipace a vznik romské reprezentace, rozvoj romské kultury a jazyka a samozřejmě vypěstování tolerantního prostředí ve společnosti. Vrcholí snaha o nápravu nevyhovujícího školského systému, vláda se snaží pro změnu ve školství vytvořit takové podmínky, které by pomohly být romským dětem stejně úspěšnými jako ostatní.

Vláda ČR realizuje v letech 1999 a 2000 projekt kampaně proti rasismu s názvem Tolerance, jehož součástí je i školení učitelů základních škol. V roce 2001 probíhá restandardizace psychologických testů užívaných k přeřazování dětí do zvláštních škol. Stěžejním materiálem, který nabízí řešení romské integrace prostřednictvím vzdělávání, je *Strategie pro zlepšení vzdělávání romských dětí* (2001).

V návaznosti na *Koncepci politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity napomáhající jejich integraci do společnosti*, byla vytvořena její modifikace a rozšíření, tedy *Koncepce romské integrace 2002 – je zásadním proklamačním materiálem vlády České republiky v oblasti integrace příslušníků romských komunit*. Koncepce romské integrace je periodicky aktualizována a je vždy přijímána ve formě vládního usnesení. Vláda České republiky jejím prostřednictvím vytyčuje a definuje hlavní směry postupu v rámci integrace romských komunit (<http://tolerance.cz/kurzy/Kohoutek.htm>).

3.1.2.1 Usnesení vlády České republiky ze dne 29. října 1997 č. 686 ke Zprávě o situaci romské komunity v České republice a k současné situaci v romské komunitě (tzv. Bratinkova zpráva)

Bratinkova zpráva byla předložena vládě v roce 1997, a až do této doby byla jediným dokumentem, který takovýmto způsobem zmapoval tehdejší situaci Romů v ČR. Jeho cílem je na jedné straně analýza současných problémů Romů, na druhé straně snaha najít konkrétní opatření, jimiž lze ze strany státu pozitivně ovlivnit další vývoj romské komunity jako organické součásti naší společnosti.

Zpráva vznikla na základě pramenných podkladů, zkušeností pracovníků státní správy, samosprávy a nevládních organizací, které vyplynuly z řešení konkrétních problémů Romů, lokálních romských komunit a romských iniciativ na území České republiky. Dokument obsahuje detailní popis jednotlivých aspektů a úrovní problémů vyplývajících ze soužití s romskou komunitou (vzdělávání, kultura, oblast sociální péče, zaměstnanost, bydlení, péče o zdraví a drogová závislost, kriminalita, problematika rasově motivovaných trestných činů, role médií v přístupu k problematice romské komunity, regionální aspekt otázek vyplývajících ze soužití s romskou komunitou, zahraničně politické aspekty přístupu k řešení romské problematiky v ČR).

Za nejvíce perspektivní je považována oblast vzdělávání a to jak z hlediska množství a účelnosti vynaložených finančních prostředků i sil, tak z hlediska přesvědčení o možnosti dosažení předpokládaných změn situace Romů.

Mezi hlavní problémy, které je třeba řešit, patří nízká návštěvnost mateřských škol (MŠ) romskými dětmi. Přitom absolvování MŠ by velice pomohlo při vstupu na školu základní. Základními východisky by pak mohlo být zaměstnávání romských asistentů, kteří by pomohli překlenout romským dětem sociální a jazykovou bariéru. Určitou roli by zde mohla také sehrát možnost finanční podpory MŠ s romskými dětmi.

Vstup na základní školu by pak mohly usnadnit, tehdy ještě experimentální přípravné ročníky. Tam by mělo dojít alespoň k částečnému odstranění jazykové bariéry a předejít tak, často mylnému převedení dítěte do zvláštní školy. Základním problémem však zůstává, jak motivovat romské rodiče k umístění svých dětí do takovýchto zařízení. Navíc není ještě dořešena otázka financování tohoto „experimentu“.

Dalším problémem, který je třeba řešit, je nedostatečné profesní vybavení učitelů k práci s romskou komunitou. „Do standardní profesní výbavy pedagoga by měly patřit nejen znalosti romské kultury, tradic, psychiky atd. (souhrnně označovaných jako romistika či romská

studia), ale především schopnosti tyto poznatky umět efektivně používat. Dále pak v regionech s početnější mladou romskou populací i znalost romského jazyka jako komunikačního nástroje.“ (<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/zalezitosti-romske-komunity/bratinkova-zprava-5873>).

Za velice důležitý je také pokládán kontakt školy s rodinou. Tradiční nedůvěru a nepřátelství, které panuje mezi romskou rodinou a školou, by měl pomoci překlenout romský pedagogický asistent. Samotná škola by pak měla působit proti projevům rasismu, netolerance a xenofobie.

Při vstupu romského dítěte na ZŠ, je třeba počítat s tím, že bude pomalejší, a proto je nutné se mu přizpůsobit. Velkou roli také hraje počet dětí ve třídě, v případě velkého početního zastoupení romských dětí ve třídě se doporučuje snížit počet žáků až na 12, popřípadě dělit třídu na pracovní skupiny.

Také je třeba zamezit přestupům romských dětí ze základní do zvláštní školy, jakkoli je tato změna požadována rodiči. Ti nechápou přeřazení svého dítěte jako diskvalifikaci z dalšího vzdělávání, neboť oni sami ve většině případů zvláštní školou prošli. Z důvodu velkého množství romských dětí, které absolvovaly zvláštní školu, zůstává podíl středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných Romů velice nízký.

„Mají-li být vládní opatření k postupnému zlepšování situace romské komunity v České republice účinná, je třeba zaměřit pozornost nejen na odstraňování její vlastní sociální, vzdělanostní aj. degradace (příčin i důsledků) a posilování identity. Současně je nutné vytvářet podmínky pro realizaci vstřícných kroků přímo ve státní správě zvyšováním účelové kvalifikace zaměstnanců, a to především tam, kde z jakýchkoli důvodů existuje nejvíce překážek vzájemné komunikace. Ať už jde o druh klientely, porozumění podstatě problémů, umění překonávat myšlenkové stereotypy a předsudky či schopnost překročit lokální horizonty. Zatímco efektivnost některých proromských aktivit byla respondenty zpochybňována, zlepšování vzájemné komunikace mezi představiteli státní správy, místních samospráv a Romy viděla jako smysluplnou cestu k řešení problémů soužití naprostá většina z nich.“ (<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/zalezitosti-romske-komunity/bratinkova-zprava-5873>).

3.1.2.2 Strategie pro zlepšení vzdělávání romských dětí (2001)

Pokud Bratinkova zpráva analyzovala problémy v oblasti vzdělání, se kterými se potýká romská komunita, konkrétní strategická řešení těchto problémů pak stanovuje Strategie pro zlepšení vzdělávání romských dětí. Tento dokument byl vydán MŠMT, na základě pramenů, které shromáždila Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity vlády ČR. Základními strategickými liniemi je: podpořit Romy ve vzdělávání na všech jeho stupních i po skončení školní docházky s cílem zlepšit jejich možnosti zaměstnání, prostřednictvím zlepšení vzdělávání Romů zlepšit jejich zaměstnatelnost a tím i jejich sociální postavení, napomoci rozvoji romské kultury a tradic, podpořit postupné směřování společnosti v ČR k etnicky pestré a občansky jednotné společnosti.

Každá z klíčových oblastí je rozpracovaná do strategických cílů, jednou z nich je předškolní vzdělávání a příprava pro úspěšné zahájení školní docházky. Pro dosažení těchto cílů je třeba vytvořit takové předpoklady, aby většina romských dětí mohla navštěvovat mateřskou školu již od tří let. Tam by se pak zbavila jazykových a jiných handicapů, se kterými se po příchodu na ZŠ potýká. K usnadnění tohoto přechodu je doporučeno zaměstnávat romské asistenty, kterých je v současné době nedostatečný počet. Finanční podporu škole bude třeba směřovat na úhradu přímých nákladů (školní stravování, školní potřeby, doprava do školy, atd.). Dále je nutné zavést dostatečné množství přípravných tříd, zřizovaných při základních a mateřských školách.

Při zpracování školních vzdělávacích programů je třeba zohlednit kulturní identitu romských dětí, do obsahu výuky zařadit témata týkající se romské kultury, historie a jazyka. Zajistit, aby prostřednictvím dalšího vzdělávání vedoucích pracovníků školství (zástupců ředitelů, ředitelů) byli tito pracovníci vybaveni dovednostmi implementovat rámcový vzdělávací program do školního vzdělávacího programu způsobem, který bude reflektovat vzdělávací potřeby minorit v příslušné škole. I na základní škole je nutné zřizovat pracovní místa romských pedagogických asistentů, poskytovat jim podporu a umožňovat další vzdělávání.

Dalším krokem je vytvoření systému podpory žáků při jejich přechodu z programu zvláštních škol do škol základních, stanovit rozdíly mezi nimi a připravit metodické materiály pro doučování, zvláště pak umožnit dětem ze zvláštních škol doplnění jazykového vzdělání. V případech, kdy hospodářská situace rodiny neumožní dítěti úspěšně dokončit základní vzdělání, bude možnost směřovat určitou finanční podporu škole na úhradu přímých nákladů.

Pro dosažení výše jmenovaných cílů, budou nabízeny programy pro doplnění základního vzdělání, vzdělávací kurzy romským matkám a samozřejmě poskytnuta možnost připravit se k přijímacím zkouškám na střední školu, zajistit maximální podporu při rozhodování o výběru budoucího povolání žáka. S tím souvisí potřeba úzce spolupracovat s romskou komunitou při rozhodování o podpoře vhodných oborů odborného vzdělávání s ohledem na jejich přiblížení romské komunitě.

V rámci podpory žáků a studentů při sekundárním a terciárním vzdělávání, je třeba ve městech několika středními školami a určitým počtem romských studentů vytvořit institut poradce, který by jim během studia pomáhal s řešením studijních, sociálních a jiných problémů. Touto podporou je mimo jiné myšleno nabízení programů pro přípravu romských žáků středních škol k přijímacímu řízení na vyšší odborné školy a vysoké školy.

Jelikož si je MŠMT vědomo významu organizace volného času dětí, doporučuje podporu občanských sdružení zaměřených na činnost s romskými dětmi a mládeží. Velmi efektivním se ukázalo být zapojení vedoucích zájmových útvarů z řad Romů. Vzhledem k hudebnímu, výtvarnému a pohybovému nadání romských dětí je třeba rozšiřovat jejich talent nejen v rámci volnočasových aktivit, ale také během výuky na ZŠ. Dále je pak třeba umělecky nadané děti podporovat v navštěvování základní umělecké školy, případně ve studiu na uměleckých středních školách a konzervatořích.

K úspěšné integraci Romů, je však na druhé straně nutné hledat podporu a pochopení také u majoritní společnosti, z toho důvodu je třeba zlepšit informovanost o Romech nejen u pedagogických pracovníků, ale také u široké veřejnosti. Významnou roli v tom samozřejmě hrají média, která by měla informovat o pozitivních příkladech a výsledcích výše uvedené strategie. K tomu je třeba využívat informačních a komunikačních technologií, získávat informace o Romech od nich samých, například prostřednictvím internetových stránek vytvořených samotnými Romy. Součástí Strategie je také nutnost výchovy k toleranci, která se musí prolínat veškerou školní výchovou od mateřské až postřední školy.

Nedílnou součástí celého programu integrace Romů ve vzdělávacím procesu má nezastupitelnou roli příprava pedagogů. Ti jsou totiž základním faktorem toho do jaké míry a zda vůbec se uskuteční naplnění záměrů stanovených tímto dokumentem. Z toho důvodu je třeba začlenit do pregraduální přípravy učitelů také problematiku vzdělávání národnostních a etnických menšin, zabezpečit jim přístup k dostatečnému počtu manuálů, příruček a metodických pokynů týkající se multikulturní výchovy. Učitelé by si měli osvojit specifické formy a metody práce s romskými dětmi.

Integračních cílů v oblasti vzdělávání však lze dosáhnout pouze ve spolupráci s romskými rodinami. Proto je třeba i dospělým Romům zpřístupnit vzdělávání, měly by se vytvořit speciální kvalifikační a rekvalifikační programy pro Romy nebo zavádět osvětové projekty pro dospělou populaci (http://aplikace.msmt.cz/DOC/STRATEGIE_ZVRD_2001.doc).

3.2 MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA A JEJÍ VÝCHODISKA PRO INTEGRACI ROMŮ PROSTŘEDNICTVÍM VÝCHOVNĚ – VZDĚLÁVACÍHO PROCESU

„Multikulturalismus může být chápán jako ideál uskutečňované tolerance a respektu k jinému a odlišnému. Multikulturalismus je v tomto smyslu neuskutečněnou možností, které brání různé podoby útlaku: marginalizace, bezmoc, kulturní imperialismus, násilí, vykořisťování. Základem pro spravedlivé uskutečňování multikulturalismu je uznání rozdílů, odlišností jedinců, skupin či celých kultur.“ (Jirásková, 2006, s. 21).

Cílem multikulturní výchovy je tedy taková společnost, která se bude navzájem respektovat, tolerovat a kulturně obohacovat. Všechny děti, bez ohledu na příslušnost k etnické, náboženské, sociální nebo jiné skupině, by se měly naučit soužití vyznačující se spravedlností, rovností, spoluprací a vzájemnou vstřícností. Menšinové občane by pak byli ve většinové společnosti jako doma a majorita by se naučila zodpovědnému demokratickému občanství a skutečné humanitě.

Úkolem školy v multikulturní výchově je maximalizovat a optimalizovat vzájemné kontakty mezi dětmi různých skupin, zejména při školní práci a zábavě. Škola by měla učit předcházet a konstruktivně řešit konflikty mezi dětmi patřícími k různým skupinám. Děti by měly dostávat co nejvíce informací o menšinách a vzájemně se kulturně obohacovat.

Pavel Říčan přichází s konkrétními návrhy, jak pomoci romským dětem s integrací do většinové společnosti prostřednictvím multikulturní výchovy. Tyto postupy se však dají a měly by se aplikovat na jakoukoliv jinou menšinu.

Během multikulturní výchovy je třeba využívat všech příležitostí pro vytváření smíšených dvojic nebo pracovních skupin a to na základě vzájemné sympatie. Pokud má být společná činnost úspěšná, musí děti těšit.

Jelikož v dnešní době hrají významnou roli v prezentaci etnik média, měla by se i škola tomuto fenoménu přizpůsobit. Romské děti by měly být prezentovány pozitivně, tzn. Jejich fotografie, na nichž jsou spolu s neromskými dětmi (z výletů apod.) by se měly vystavovat na nástěnce. Školní zdi by mohly zdobit obrazy od romských autorů.

Je třeba vytvářet romským dětem podmínky k tomu, aby vynikly v soutěži nad dětmi neromskými. To je snadné především v disciplínách, které jsou Romům blízké – zpěv, tanec, malování, tvorba keramiky, vaření a některé pohybové dovednosti.

Důležité je jednat jak s romskými dětmi, tak s jejich rodiči s respektem, neponižovat je. Přestože mají děti často špatné výsledky, je nutné je pozitivně motivovat, čímž se upevňuje jejich vztah ke škole a zabraňuje se tím posměškům ze strany spolužáků.

Učitel by měl dát srozumitelně najevo svůj odmítavý postoj k rasismu a rasistickým projevům. Poučit děti o tom, co to znamená rovnoprávnost a to i v praxi.

Výuku je třeba obohacovat informacemi o menšinách. Přestože učebnice nejsou většinou koncipované tak, aby reflektovaly také otázku multikulturní výchovy, současné osnovy dávají učitelům, kteří o ni mají zájem dostatečný prostor, především pak v hodinách dějepisu nebo zeměpisu, popřípadě v hodinách hudební výchovy, kdy lze pozvat matku nebo otce – muzikanta, aby naučili třídu romské písně. Také při jazykové výuce lze nenásilným způsobem děti naučit principům tolerance. Obsah vět, na nichž se procvičuje čtení, jazykový rozbor nebo pravopis by měl prezentovat menšinu pozitivně, zobrazovat tolerantní postoj vůči veškerým kulturním odlišnostem a odsuzovat projevy netolerance.

Romské děti je třeba povzbuzovat k užívání romštiny, toho lze dosáhnout zpíváním romských písní nebo čtením pohádek, popřípadě uplatněním romského přísloví. Dává se tím najevo, že romské děti mají oproti těm neromským něco navíc, což může zvýšit respekt k nim a jejich sebevědomí.

Dále je třeba při vhodných příležitostech informovat všechny děti o aktuálních událostech, které mají význam pro vztah mezi Romy a majoritou, a to jak na regionální, tak na celostátní či celosvětové úrovni. Je třeba, aby si romské děti uvědomily, že jsou součástí velkého národa rozptýleného po celém světě. Děti by měly být seznámeny se situací, ve které se Romové v tomto státě nacházejí a znát aktuální problémy, se kterými se potýkají. Je třeba vysvětlit, proč jsou Romové většinou nezaměstnaní, špatně socializovaní, proč podléhají závislostem a proč jejich děti většinou špatně prospívají ve škole. Je důležité mluvit o příčinách etnocentrických postojů na obou stranách.

Multikulturní výchova je v současném školství spíše abstraktní pojem, přesto existuje řada pedagogů, kteří jsou si vědomi svého humanistického poslání. Bohužel však není možné, aby vyřešila za celý národ problémy, se kterými se společnost potýká (Říčan, 2000, s. 192).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. CÍLE PRÁCE A PŘEDPOKLADY

4.1 CÍLE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

1. Zjistit, jaká je v současné době dostupnost přípravných ročníků v Českých Budějovicích.
2. Zjistit, zda přípravné ročníky pomáhají úspěšnému přijetí romských dětí na ZŠ.
3. Zjistit přínos romského asistenta v přípravných ročnících.
4. Zjistit, zda a jakým způsobem je třeba motivovat Romy k umístování svých dětí do přípravných ročníků.

4.2 PŘEDPOKLADY

1. Předpokládám, že dostupnost přípravných tříd v Českých Budějovicích je dostatečná.
2. Předpokládám, že ve většině případů pomáhají přípravné ročníky úspěšnému přijetí romských dětí na ZŠ.
3. Předpokládám, že role romského asistenta v přípravných ročnících je nezastupitelná.
4. Předpokládám, že Romy je nutné motivovat k umístování svých dětí do přípravných ročníků.

5. METODIKA

5.1 ROZHOVOR

Výzkum mé bakalářské práce byl prováděn kvalitativními metodami strukturovaného rozhovoru a analýzou textu. Rozhovor byl zaměřen na čtyři tématické oddíly: stav přípravných ročníků v Českých Budějovicích, efektivita přípravných ročníků, romský asistent a jeho význam ve výchovně vzdělávacím procesu a motivace romských rodičů při umístování jejich dětí do přípravných ročníků. Rozhovor byl prováděn 6. 2. 2009 s romským koordinátorem pro jihočeský kraj Krajského úřadu České Budějovice Bc. Romanem Slivkou.

5.1.1 Struktura rozhovoru

5.1.1.1 Současný stav přípravných ročníků v Českých Budějovicích

1. Kolik romských dětí nastupuje ročně do prvních tříd?

Roman Slivka: „To Vám nikdo přesně neřekne. Nicméně vzhledem k tomu, že počet Romů v Českých Budějovicích se pohybuje kolem 2 000, odhaduji, že do 1. třídy ročně nastupuje asi 50 romských dětí. Do přípravných tříd pak docházelo 9 dětí v roce 2000/2001, a po 12 v následujících 2 letech.“

2. Jaký je současný stav přípravných ročníků v Českých Budějovicích?

Roman Slivka: „Bídna. Od září sice plánujeme přípravnou třídu při ZŠ J. Š. Baara nebo při ZŠ Máj I. nebo II., všechno ale záleží na Magistrátu, jestli bude mít zájem. Bylo by totiž třeba získat peníze na platy učitele a romského asistenta. Potřebnost přípravných ročníků je ale velká, romské děti navštěvují mateřské školy málo a přípravné třídy jsou nápomocné.“

3. Existovaly přípravné třídy v Českých Budějovicích v minulosti?

Roman Slivka: „Dříve existoval přípravný ročník při ZŠ Rudolfovská, tam fungoval několik let a měl velké úspěchy v přípravě dětí při vstupu na základní školy. Pak se přípravná třída přestěhovala do MŠ K. Štěcha na Máji. Tato třída však fungovala pouze jeden rok a od té doby nebyla založena žádná nová.“

4. Z jakého důvodu byla ukončena činnost přípravných ročníků?

Roman Slivka: „Hlavně z důvodu financí. Navíc je velice těžké přesvědčit ředitele škol, aby zřizovali tyto třídy, bojí se, že tím škola ztratí prestiž. Přitom naopak přípravnou třídou v ZŠ Rudolfovská prestiž získala. Chodili tam novináři, konaly se zde kulturní akce, byly vidět výsledky, což zvýšilo prestiž v očích jak romské tak i gádžovské veřejnosti.“

5.1.1.2 Efektivita přípravných ročníků

5. V jaké míře jsou romské děti připraveny na vstup na ZŠ?

Roman Slivka: „Některé jsou na tom hodně špatně. Nezvládají základní věci, nemají základní hygienické základní návyky, ale hlavně neumí pořádně česky. Právě přípravné ročníky připraví tyto děti na vstup do první třídy ZŠ.“

6. Jak pomáhá přípravný ročník romským dětem při vstupu na ZŠ?

Roman Slivka: „Jak už jsem řekl, hlavním problémem byla nedostatečná znalost českého jazyka. Děti, které neuměly česky, po půl roce docházky do přípravného ročníku mluvily plynně, zlepšily se v kreslení, naučily se základním hygienickým návykům, poznávání barev a tvarů a dopravních značek. Většina dětí zvládla také psaní, čtení a počítání. Při přípravném ročníku byl také zřízen dramatický kroužek, pořádala se dětská vystoupení pro rodiče a veřejnost. Také docházka se zvedla, přestože romští rodiče přesvědčovali své děti, aby nechodily, ale ony chtěly. Velice často se také stávalo, že se dětem ve škole tak líbilo, že ani nechtěly odejít domů.“

7. Jaké jsou možnosti romského dítěte, pokud do přípravného ročníku nenastoupí?

Roman Slivka: „Dítě jde standardně k zápisu, tam je buď úspěšně přijato do první třídy ZŠ, nebo je mu na základě vyjádření pedagogicko-psychologické poradny a lékaře doporučen odklad. V tomto případě musí dítě docházet celý rok do mateřské školy nebo navštěvuje krizové centrum (to se týká především týraných dětí). Přestože je předškolní ročník mateřské školy bezplatný, romské rodiče jen těžko přesvědčíte o tom, aby tam své děti posílali pravidelně. Vzhledem k tomu, že docházkovost romských dětí do mateřských škol je minimální, není možné je naučit všemu, co je nutné při vstupu na základní školu vědět. Po roce „povinné“ předškolní docházky je dítě přijato do prvního ročníku základní školy. Pokud se během první třídy ZŠ zjistí u dítěte nedostatky, je na základě doporučení pedagogicko-psychologické poradny a souhlasu rodičů umístěno do zvláštní školy.“

5.1.1.3 Romský asistent a jeho význam ve výchovně vzdělávacím procesu

8. Jakým způsobem napomáhá při výuce v přípravném ročníku romský asistent?

Roman Slivka: „Hlavním úkolem romského asistenta je být „spojkou“ mezi romskou rodinou a školou. Kromě toho pomáhá dětem z přípravného ročníku a nejnižších ročníků základní školy s docházkou. Ráno je vyzvedává u domů a odpoledne je odevzdává rodičům. Z toho důvodu byla také docházka v přípravném ročníku téměř 100 %. Dále je jeho úkolem upozornit rodiče na jakékoliv problémy i starších dětí ve škole. Tam však jeho práce nekončí. Pomáhá romským rodinám např. řešit problémy s financemi, pomáhá při jednání s úřady, často také řeší osobní problémy Romů. Co se týká jeho významu v přípravné třídě, pomáhá paní učitelce s organizací výuky, ale hlavně pomáhá překonávat jazykovou bariéru mezi českým učitelem a romským dítětem.“

5.1.1.4 Motivace romských rodičů při umisťování svých dětí do přípravných ročníků

9. Je třeba motivovat romské rodiče, aby umisťovali své děti do přípravných tříd?

Roman Slivka: „Určitě, alespoň z počátku tohoto projektu to bylo důležité. Romští rodiče totiž nemají se školou dobré zkušenosti, vzdělání pro ně není důležité. Když ale viděli, jaké mají přípravné ročníky výsledky, změnili názor. Rodiče se účastnili všech vystoupení dramatického kroužku a byli spokojeni s tím, co všechno se v přípravné třídě jejich děti naučily. A to si nenechali pro sebe, šířili to dál a tím se u Romů zvýšil zájem o přípravný ročník. Pak se rodiče sami hlásili a chtěli tam dát své děti.“

10. Jakým způsobem jste rodiče motivoval?

Roman Slivka: „Musel jsem všechny rodiny, jejichž dětem byla odložena školní docházka obejít a vysvětlit jim hlavně to, že návštěva přípravné třídy je nebude nic stát. Děti jsou totiž pro Romy na prvním místě, hlavním problémem ale je, že neumí hospodařit s penězi. Většina těchto rodin má finanční problémy a investice do vzdělání jejich dětí je pro ně zbytečná. Hodně špatně jsou na tom především rodiny z vnitřního města. Tam je sociální propast opravdu hluboká, chybí zde základní hygienické návyky. Tito lidé žijí v „ghettu“, ale nikdo to neřeší, z této spirály není úniku. Mají problémy hlavně s bytovou situací, proto je třeba získat dotace na byty, aby měly i děti zázemí a zlepšila se tak možnost jejich domácí přípravy do školy. Romům z vnitřního města je totiž jedno, kam půjdou jejich děti do školy, hlavně aby to bylo blízko. Klidně je umístí do školy pro sluchově postižené, přestože by měly děti intelektuálně na to, aby navštěvovaly školu základní. Oproti tomu Romové, kteří žijí na sídlišti Máj, a těch je dnes většina, asi 70 %, usilují o to, aby jejich děti neskončily ve zvláštní škole. Už si uvědomují, že tudy cesta nevede. Abych to shrnul, za prvé je třeba ujistit rodiče, že je školné nebude nic stát, vlastně ani za stravné pro děti nemuseli platit, mohli se domluvit s asistentkou, aby děti odváděla na oběd domů. Rodiče tak mohli chodit do práce a o děti bylo bezplatně postaráno. A pak, když už přípravná třída fungovala a rodiny věděly, že to děti baví a že se hodně zlepšily, rychle se to rozkřiklo mezi ostatními Romy a ti se sami dožadovali, aby jejich děti také chodily do přípravné třídy. Dneska už jsou tyto třídy tak populární, že až se budou znovu otevírat, nebude problém přesvědčit rodiče, aby jejich děti toto zařízení navštěvovaly.“

5.2 ANALÝZA

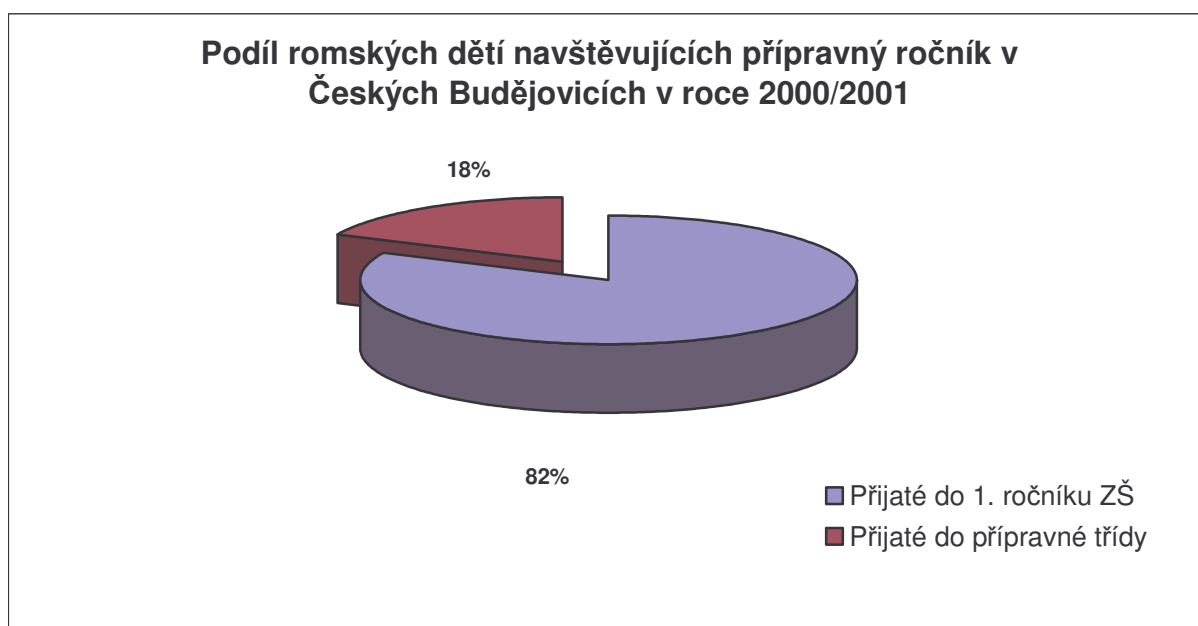
Pro analýzu byla vybrána konečná hodnocení úspěšnosti přípravných ročníků za školní roky 2000/2001, 2001/2002, 2002/2003. Struktura analýzy textů je totožná s tématy rozhovoru: stav přípravných ročníků v Českých Budějovicích, efektivita přípravných ročníků, romský asistent a jeho význam ve výchovně vzdělávacím procesu a motivace romských rodičů při umisťování svých dětí do přípravných ročníků. Jednotlivá hodnocení byla vytvořena na základě osobních zkušeností s fungováním přípravných tříd a to: ředitelkou Mgr. Jaroslavou Minaříkovou, třídní učitelkou Mgr. Marií Wohlmannovou a romskou asistentkou Janou Virkovskou za Základní školu Rudolfovská 23, České Budějovice a to za školní roky 2000/2001 a 2001/2002. Rok následující, tedy 2002/2003 mapují zprávy třídní učitelky Mgr. Blanky Hrdinové a romské asistentky Naděždy Nanárové z MŠ Karla Štěcha, České Budějovice.

6. PREZENTACE A INTERPRETACE

6.1 PREZENTACE A INTERPRETACE ROZHOVORU

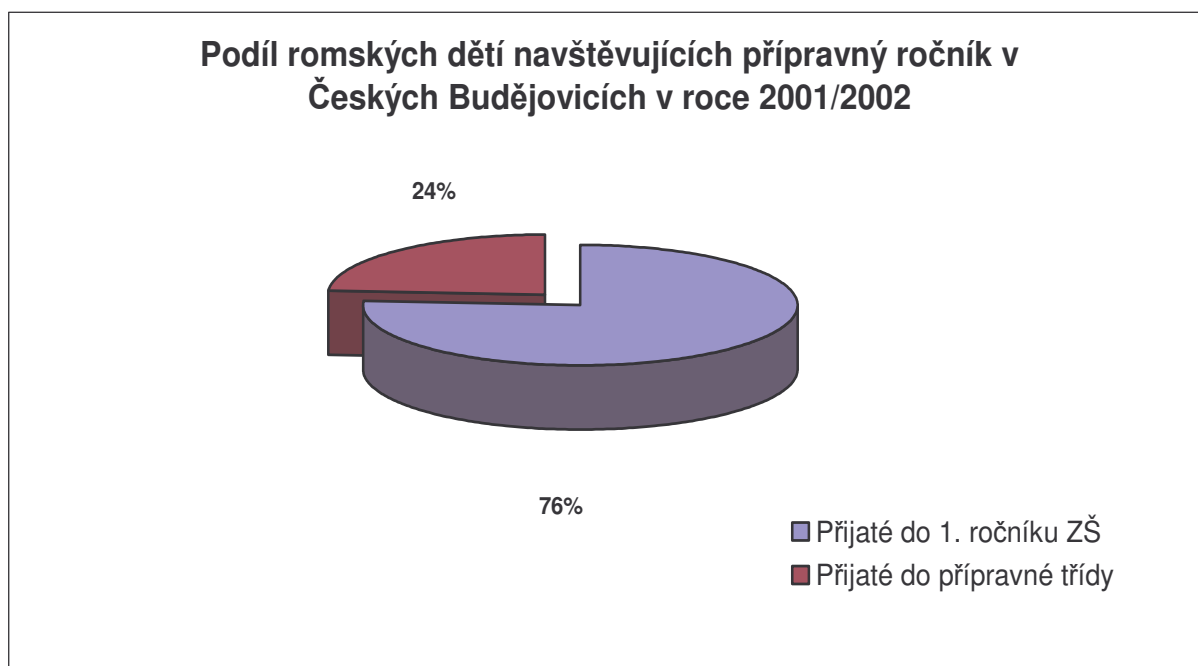
V Českých Budějovicích existovaly přípravné ročníky v letech 2000 – 2003, jejich zřizovatelem byl Magistrát města České Budějovice. První přípravný ročník byl zřízen za spolupráce s ředitelkou Mgr. Jaroslavou Minaříkovou při ZŠ Rudolfovská, a to ve školním roce 2000/2001. Tento projekt úspěšně pokračoval ještě v roce následujícím (2001/2002). Byl velice pozitivně vnímán širokou veřejností a slavil obrovské úspěchy především u romské komunity. Geografické umístění této třídy v ZŠ Rudolfovská, se ukázalo být strategické, neboť v této lokalitě žilo v tomto období přibližně 50 % českobudějovických Romů.

Podle odhadů romského koordinátora Romana Slivky žije v Českých Budějovicích asi 2000 romských obyvatel, z toho přibližně 50 romských dětí přichází ročně k zápisům na základní školy. Pouze těm, kterým je pedagogicko-psychologickou poradnou doporučen odklad školní docházky, je umožněno navštěvování přípravného ročníku. Ve školním roce 2000/2001 se tento odklad týkal 9 romských dětí. Z toho vyplývá, že z celkového počtu přibližně 50 romských dětí, které ročně přicházejí k zápisu do prvních tříd, byla v roce 2000 odložena školní docházka 9 z nich, což činí 18 % z celkového počtu.

Zdroj: vlastní výzkum

O rok později již byla odložena školní docházka a přípravný ročník tedy navštěvovalo již 12 romských dětí, jejich podíl tedy vzrostl na 24 %. Přestože jsou tato čísla relativní, podíl dětí, kterým je odložena školní docházka, a posléze jsou umístěny do přípravných ročníků, je poměrně vysoký.

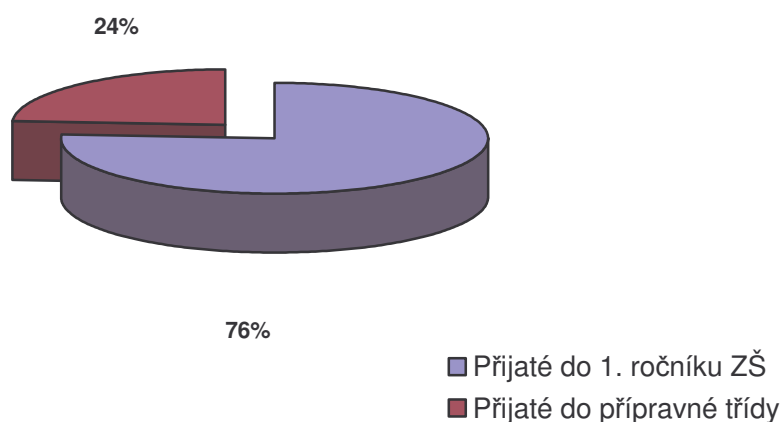

Zdroj: vlastní výzkum

Bohužel po dvou úspěšných letech byl přípravný ročník v ZŠ Rudolfovská zrušen. Důvodem bylo ukončení provozu základní školy a její nahrazení ZŠ při Biskupském gymnáziu.

Vzhledem k nedostatečným kapacitám ostatních základních škol v Českých Budějovicích byla přípravná třída provizorně zřízena při MŠ K. Štěcha. Také tato třída byla strategicky umístěna, zhruba 50 % romských obyvatel totiž žije v její bezprostřední blízkosti – na sídlišti Máj. V jediném roce její existence tedy 2002/2003 navštěvovalo tuto třídu 12 romských dětí. Tento počet se během několika týdnů ustálil na 9 dětech. Podíl romských dětí, které navštěvovaly v tomto roce přípravnou třídu, činil 24 %, respektive 18 %.

**Podíl romských dětí navštěvujících přípravný ročník v
Českých Budějovicích v roce 2002/2003**

Zdroj: vlastní výzkum

Provoz přípravného ročníku při MŠ K. Štěcha byl ukončen po roce své činnosti z důvodu nedostatku finančních prostředků. Až doposud nebyl nalezen zdroj, který by financoval provoz přípravné třídy, potažmo platy učitele a romského asistenta. Dalším problémem, se kterým se Magistrát města České Budějovice potýká je neochota ředitelů škol zřizovat v nich přípravné ročníky pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Tato neochota většinou pramení z veřejného mínění majority vůči romské komunitě. Ředitelé se bojí, že pokud získá jejich škola nálepku „romská“, omezí se tím zájem neromských rodičů o studium jejich dětí na této škole, škola tím ztratí svou prestiž.

Vypadá to, že se v současné době blýská na lepší časy. Od září roku 2009 je plánováno otevření přípravného ročníku v ZŠ J. Š. Baara, popřípadě při ZŠ Máj I. nebo Máj II.

Existenci přípravných ročníků hodnotí Roman Slivka jako velice přínosnou. Na základě svých osobních zkušeností měl možnost stanovit, na jaké úrovni byly romské děti před příchodem do přípravné třídy a v jakém rozsahu se jejich vědomosti, dovednosti a návyky rozvinuly. Z romské rodiny přicházejí děti k zápisům do první třídy zcela nepřipravené, nezvládají český jazyk, chybí jim základní hygienické návyky, neznají barvy, nerozpoznají základní tvary, některé z nich nedržely nikdy v ruce pastelku, většina nezná jedinou básničku nebo písničku. Během několika měsíců intenzivní výuky v přípravné třídě byla většina romských dětí bez problémů schopna komunikace v českém jazyce. Naučila se mnoho básniček a písniček, dokázala rozpoznávat základní barvy a tvary, rozvinula se jejich kreslicí technika. Během velice krátké doby byly odstraněny nedostatky týkající se jejich základních

hygienických návyků. Velká část z těchto dětí uměla po ukončení přípravného ročníku psát, číst, počítat.

Současný systém nutí děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí, jimž byl doporučen odklad školní docházky k předškolnímu navštěvování mateřské školy, popřípadě krizového centra. Bohužel, docházka těchto dětí je sporadická a navíc není možno připravit je bez intenzivní výuky za jediný rok k bezproblémovému přechodu do 1. třídy ZŠ. Toho lze docílit pouze speciálním cíleným programem a prostředky, jaké nabízejí právě přípravné ročníky.

Role romského asistenta je podle romského koordinátora Romana Slivky zcela nezastupitelná. Jeho hlavním úkolem je zprostředkovávat komunikaci mezi školou a romskou komunitou. Upozorňovat romské rodiny na případné problémy jejich dětí se školní docházkou, špatným prospěchem nebo chováním. Kromě toho velmi často pomáhá Romům při jednání s úřady nebo s řešením osobních problémů.

Během výuky v přípravné třídě je pravou rukou pedagoga, pomáhá mu především s překlady s romštiny do češtiny a naopak, stává se totiž velice často, že romské děti mluví a rozumí česky špatně nebo vůbec. Asistent rovněž pomáhá učiteli s organizací vyučování a zastupuje jej v případě, že se pedagog individuálně věnuje některému z dětí.

Jeho dalším důležitým úkolem je vyzvedávání a doprovázení dětí domů. Tato služba navíc značně zlepšila docházkovost romských dětí do školy.

Bohužel, ani v současné době si většina Romů neuvědomuje, jak důležitou roli hraje v životě člověka vzdělání. Přestože existuje celá řada programů a projektů, které se zabývají integrací Romů do společnosti pomocí výchovně-vzdělávacího procesu, většina romské populace o ně nejeví zájem, často o nich nejsou ani informováni. Proto je velice důležité romské rodiče k umisťování svých dětí do přípravných tříd motivovat. Romové jsou však často nedůvěřiví k přesvědčování ze strany gádžů, proto hlavní motivační aktivitu převzal romský koordinátor Jihočeského kraje Roman Slivka. Musel obejít všechny rodiny, jejichž dětem byl doporučen odklad nástupu do první třídy ZŠ a přesvědčit je, jak je vzdělání pro jejich děti důležité. Bylo tedy nutné zdůraznit, že ani za přípravný ročník není třeba platit školné a dokonce existuje možnost vlastního stravování, což opět uleví romským rodinám, které jsou často ve finanční tísní. Rodiče pak mohou bez problémů chodit do práce, aniž by měly starost o děti.

Kromě toho jim Roman Slivka vysvětlil, že je pro děti nutné naučit se základním věcem, bez nichž nebudou schopni úspěšně pokračovat na základní škole. Momentálně je totiž zhruba pro 70% Romů žijících v Českých Budějovicích převážně na sídlišti Máj, největším

strašákem, že se jejich děti dostanou na školu zvláštní. Proto jakákoliv možnost, která usnadní těmto dětem studium na základní škole je vítaná.

Jak už jsem jednou zmínila, romské děti mají často problém s docházkou, z velké míry je to vina rodičů, kteří je do školy neposílají, často je také přemlouvají, aby zůstaly doma. I v tomto případě jim vychází škola provozující přípravný ročník vstříc. Nabízí totiž služby romského asistenta, který se stará o vyzvedávání a odvádění dětí domů a to i v čase oběda, v případě, že se dítě stravuje doma. Skutečnost, že se romský asistent podílí na výuce romských dětí, je pro rodiče dalším motivačním faktorem. Chápu ho totiž jako spojence, který se o jejich děti postará a který je ochoten pomoci i jim samým.

Jako zásadní motivační faktor je však třeba uvést, dobrou pověst přípravných ročníků. Nejlepší reklamu jim totiž dělají samy děti, kterým se ve třídě velice líbí, často ani nechtějí odejít domů. A jelikož jsou pro Romy jejich děti vždy na prvním místě, také rodiče jsou spokojeni, zvláště pak když vidí, jakých výsledků jejich děti dosahují. Úspěchy přípravných ročníků se tedy velice rychle šíří romskou komunitou a tak se také ostatní rodiče domáhají umístování svých dětí do přípravných tříd.

6.2 PREZENTACE A INTERPRETACE ANALÝZY

6.2.1 Otevření přípravného ročníku v ZŠ Rudolfovská

Autorkou tohoto textu je tehdejší ředitelka ZŠ Rudolfovská Mgr. Jaroslava Minaříková. V její zprávě je kladen důraz na potřebnost a efektivitu přípravných tříd.

Uvádí, stejně jako romský koordinátor Roman Slivka, že na území města České Budějovice nastupuje každoročně do 1. tříd asi 35 – 50 romských dětí, přibližně polovina má bydliště na sídlišti Máj, ostatní žijí ve vnitřním městě, kde se nacházela i základní škola Rudolfovská. V roce 2000–2001, kdy byl přípravný ročník otevřen, do něj nastoupilo 9 dětí. O rok později, ve školním roce 2001–2002 už to bylo dětí 12.

Ředitelka Mgr. Minaříková hodnotí přípravné ročníky jako efektivní, k tomuto závěru došla na základě úspěšného nástupu absolventů do prvních tříd a povzbuzujících výsledků v první třídě základní školy.

Hlavním motivátorem je podle paní ředitelky osobní doporučení romských rodičů, jejichž děti již absolvovaly přípravný ročník. V dalším školním roce se tedy tento způsob reklamy projevil především zvýšením zájmu ostatních rodičů a nárůstem počtu dětí v dalším školním roce.

6.2.2 Práce s žáky v přípravném ročníku v ZŠ Rudolfovská

První dva roky fungování přípravného ročníku v Českých Budějovicích hodnotila třídní učitelka Mgr. Marie Wohlmannová. Prvořadým úkolem těchto tříd je příprava dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí na vstup na základní školu. Jelikož hlavní handicapem, se kterým tyto děti přicházejí, je nedostatečná znalost českého jazyka, je nutné se věnovat především po jazykové stránce. Špatná čeština však není zdaleka jediným problémem, se kterým se romské děti předškolního věku potýkají. Další příčiny neúspěchu vidí Mgr. Wohlmannová v neznalosti jediné básničky, říkanky nebo písničky. Děti nedovedou vyslovovat hlásky, opakovat jednoduchá slova, natož věty, patlají a komolí slova, mají vady výslovnosti, nácvik jednoduché říkanky je pro ně náročný, nevydrží ani chvíli sedět, neudrží pozornost, když začnou trochu rozumět, mají nový problém, nedovedou hovořit, nemají slovní zásobu, nedovedou pojmenovat ani nejznámější zvířata, rostliny, předměty a činnosti. Pokud mají slovní zásobu, používají slova jen v základních tvarech (neskloňují, nečasují apod.), pokud slyší slovo v jiném tvaru, nerozumí, písemný a výtvarný projev je u většiny na nule, nedovedou držet tužku, štětec, barvy používají poprvé, neznají dětské školní hry, neznají barvy, neví jaká strana je pravá a jaká levá, nedovedou se orientovat v prostoru a čase, nikdy necvičily, nedovedou napodobit přípravné cviky, žádné z nich nezvládne kotoul napřed, nedovedou zpívat – křičí, nedovedou vytukat jednoduchý rytmus, chybí jim hygienické návyky.

Při překonávání těchto nedostatků, je třeba použít specifické metody práce s dětmi. V první řadě bylo nutné rozšířit jejich slovní zásobu pomocí obrázků, didaktických her, výukou básniček a písniček. Kromě toho se logopedickými cvičeními odstraňovaly vady řeči. Součástí výuky byl i rozvoj matematických představ, rozumová výchova a rozvoj kulturně sociálních a hygienických návyků. Během 4 měsíců neúnavné práce, byly děti schopny komunikovat na úrovni úměrné jejich věku. Jejich úspěchy byly prezentovány rodičům prostřednictvím dětské vánoční besídky. Tato akce značně posílila jejich sebevědomí a

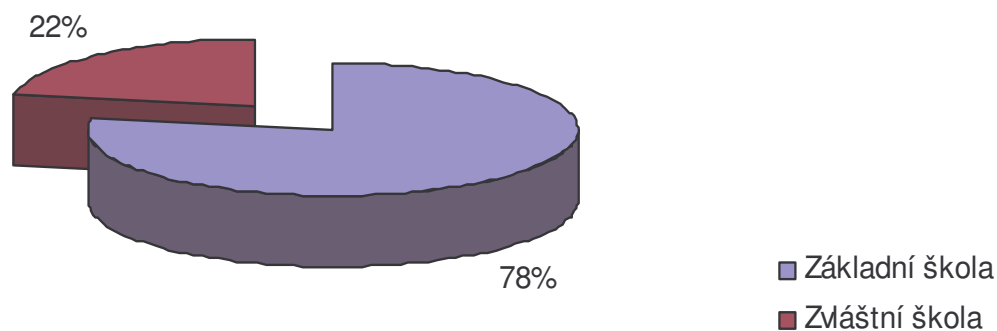
povzbudila je k další práci. Mimoto vzbudila pozornost u romské komunity a posílila zájem rodičů o školní práci.

Do konce roku zvládly děti psát a číst samohlásky, první slabiky a jednoduchá slova, samy odčítají a sčítají ústně i písemně do pěti. Poznávají a pojmenovávají rostliny, zvířata, předměty, věci a jevy, znají své jméno, adresu bydliště, jména rodičů, sourozenců, nejbližších spolužáků, učitelů, umí pozdravit, slušně požádat a poděkovat, zvládají orientaci v prostoru školy, domova a čase, denně si osvojují hygienické návyky. Mezi jejich oblíbené činnosti patří kreslení a malování, milují všechny rukodělné práce, rády zpívají, cvičí a účastní se různých sportovních her.

Kromě třídní učitelky se na výuce podílí také romská asistentka, která pomáhá organizovat různé činnosti žáků, individuálně doučuje jednotlivé žáky, v době, kdy se učitelka věnuje pomalejším z nich nebo naopak. V přípravném ročníku působí dvanáct hodin, zbytek svého úvazku naplňuje prací v jiných třídách prvního stupně a ve školní družině.

Výsledky za první rok fungování přípravného ročníku při ZŠ Rudolfovská v Českých Budějovicích lze hodnotit pozitivně: z devíti žáků, kteří absolvovali přípravný ročník, všichni, kromě jedné žákyně, již byl doporučen logoped, zvládli výslovnost, čtení, psaní samohlásek a prvních slabik, poznávat číslice a ústně a písemně sčítat a odčítat do pěti. Sedm žáků z devíti bylo bez problémů přijato do 1. ročníku základní školy, dva z nich pokračují na škole zvláštní. Třídní učitelka Mgr. Wohlmannová měla mimo jiné možnost sledovat další studium čtyř absolventů přípravného ročníku, kteří nastoupili na ZŠ Rudolfovská. Dva z nich byli průměrní a dva z nich velmi dobří, z toho jeden četl nejlépe ze třídy. Čtení ho velmi bavilo a znal už i písmena, která se ve škole zatím neučili. Jedná se o žáka, který nastoupil do první třídy už před rokem, ale pro absolutní nezájem a neúspěch byl přeložen do přípravného ročníku. Po jeho absolvování zaujal zcela jiný postoj ke vzdělání a škole vůbec, je sebevědomý a chce být mezi nejlepšími.

Úspěšnost absolventů přípravného ročníku 2000/2001 při vstupu na ZŠ

Zdroj: vlastní výzkum

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že 78% dětí, které absolvovaly přípravný ročník, byly schopny osvojit si během několika měsíců vědomosti, dovednosti a návyky, jež po svých budoucích žácích vyžaduje základní škola. Jak už bylo dříve řečeno, děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí přicházejí k zápisu na základní školu zcela nepřipravené, chybí jim základní dovednosti, se kterými se ostatní děti stejného věku bez problémů vypořádají. Navíc se jedná o děti, kterým již jednou byl doporučen odklad povinné školní docházky, které o rok dříve u zápisu neobstály a po absolvování přípravného ročníku, při stejné „přijímací zkoušce“ uspěly. Kromě toho, že se podařilo odstranit největší handicap, se kterým romské děti nastupují na ZŠ, tj. problém s porozuměním a vyjadřování v českém jazyce, dětem také vzrostlo sebevědomí a vybudovaly si kladný vztah ke škole. Z těchto důvodů se domnívám, že přípravný ročník 2000/2001 splnil svůj účel a přestože 22% jeho absolventů nastoupilo do prvního ročníku zvláštní školy, hodnotím ho jako úspěšný.

6.2.3 Praktické zkušenosti romské asistentky v ZŠ Rudolfovská

Během dvou let své existence v letech 2000–2002, využívala přípravná třída při ZŠ Rudolfovská také služeb romské asistentky Jany Virkovské. Svou práci a povinnosti zhodnotila v dokumentu *Praktické zkušenosti z práce romské asistentky*. Jejím hlavním

úkolem bylo pomáhat při překonávání komunikačních, adaptačních, existenčních, jazykových a jiných překážek. K hlavním aktivitám romské asistentky patřila pomoc pedagogům školy ve vlastní výchovně vzdělávací činnosti při komunikaci s romskými dětmi, při individuálním přístupu k žákům a odstraňování výchovných a vzdělávacích obtíží. Mimoto pomáhala při mimotřídních a mimoškolních činnostech třídy, školy (dozory, pyramida, zdravá výživa, kroužek hry na flétnu). Mezi další povinnosti romské asistentky patřila spolupráce s rodiči žáků, informovala je o jejich prospěchu a chování, upozorňovala na případné nedostatky, především však motivovala rodiče, aby se zapojili a zajímali se o školní výsledky svých dětí. Dále pak spolupracovala s romskou komunitou, tam se zaměřovala především na aktivní pomoc romským spoluobčanům formou vyřizování slev na školní družinu, vyplňování a vyřizování různých listin a dokladů, byla v kontaktu s okresním úřadem, sociálním úřadem města a romským koordinátorem, jehož pomocí pak vyřizovala také splátky za nedoplatky vody, topení, elektřiny atd.

Její výchovné působení se netýkalo pouze žáků přípravného ročníku, zde plnila pouze část svého úvazku ve škole. Zbytek své pracovní doby trávila na celém prvním stupni ZŠ Rudolfovská, kde byla nápomocná třídním učitelkám při řešení individuálních problémů romských dětí a vypomáhala s organizací hodiny. Po skončení vyučování její práce pokračovala ve školní družině, také tam se věnovala především dětem ze sociokulturně znevýhodněného prostředí.

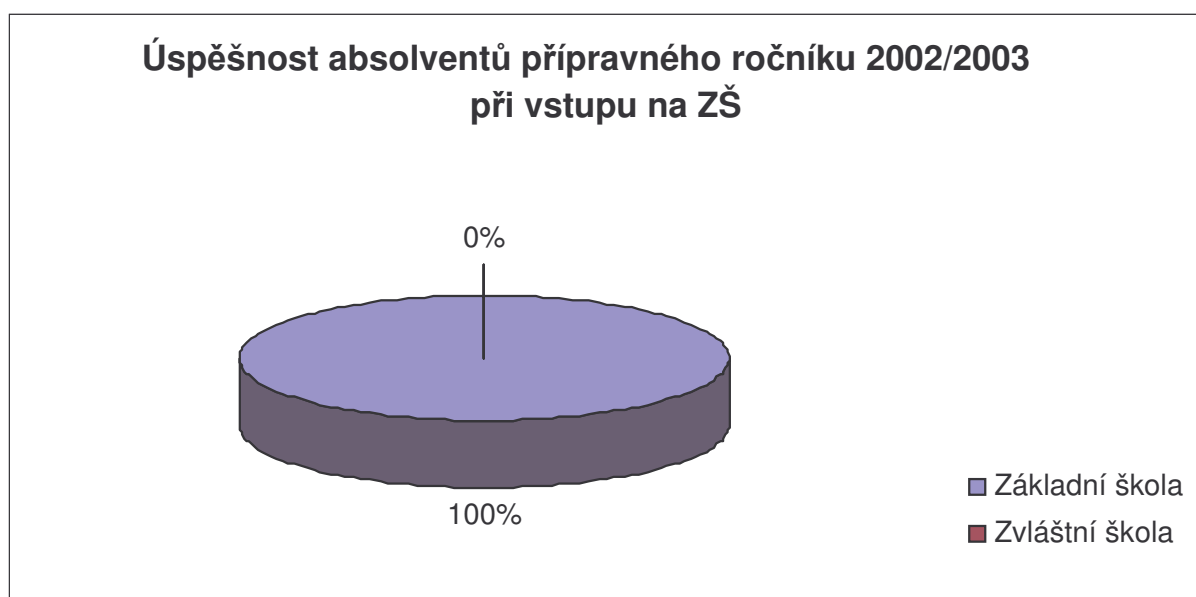
6.2.4 Práce s žáky v přípravném ročníku v MŠ K. Štěcha

Jediný rok fungování přípravného ročníku při MŠ K. Štěcha (2002/2003) mapuje a hodnotí třídní učitelka Mgr. Blanka Hrdinová. Cílem přípravné třídy je systematicky připravovat děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí k bezproblémovému začlenění do vzdělávacího procesu od 1. ročníku ZŠ a předcházet tak u nich případným neúspěšným začátkům ve školní docházce, které by mohly ohrozit průběh jejich dalšího vzdělávání a tím i jejich perspektivy v dalším životě. Stanoveného cíle bylo dosahováno prostřednictvím nejrůznějších výchovně vzdělávacích prostředků, které svým obsahem i formou odpovídaly stupni vývoje dítěte. Nejčastějšími prostředky tedy byly didaktické a soutěživé hry, rozhovory, učení, vycházky, pracovní, pohybové, hudební a výtvarné činnosti, které byly vždy vybírány a přizpůsobovány

vývojové úrovni dětí. Také vyučovací doba musela být rozdělena na kratší časové úseky se střídáním činností podle potřeb dětí.

Ve školním roce 2002/2003 bylo do přípravné třídy přijato 12 dětí. I ty se, stejně jako v předchozích ročnících, potýkaly se zásadními problémy, které jim neumožnily standardní vstup na základní školu. Základním handicapem byla již několikrát zmiňovaná nedostatečná znalost českého jazyka. Jazyková bariéra mezi učitelem a romským žákem je ve většině případů hlavním důvodem neúspěchu těchto dětí, proto bylo velice důležité jej překonat ještě před vstupem do první třídy základní školy. Dětem, které začaly navštěvovat přípravný ročník, chyběly základní hygienické návyky, byly nepřizpůsobivé v kolektivu a měly problémy s kázní. Kromě toho byly nesoustředěné, těkavé.

Po absolvování přípravného ročníku komunikovaly děti v českém jazyce, navazovaly bez problémů sociální vztahy, byly schopny se soustředit celou vyučovací hodinu. Staly se z nich samostatné a sebevědomé osobnosti. Všechny děti, které absolvovaly přípravný ročník, byly bez problému přijaty do prvních tříd základních škol.

Zdroj: vlastní výzkum

Mezi další úkoly přípravných ročníků patří samozřejmě také vzbuzování zájmu o vzdělání jak u romských dětí, tak i u jejich rodičů. Toho se pokoušela třídní učitelka dosáhnout navozením příjemného a přátelského prostředí, aby děti odcházely domů s pocitem uspokojení ze dne prožitého ve škole a těšily se na další den. Jednotlivé činnosti musely být promyšlené s ohledem na rovnováhu psychického zatížení dítěte, např. střídání živějšího

pohybu s klidnou prací u stolečků, náročnější aktivity s méně náročnými. Romské děti musely mít pocit, že jsou vnímány stejně jako ostatní a bylo třeba dbát na to, aby nedostávaly od okolí negativní zpětnou vazbu častěji než gádžovské děti. Neméně důležité bylo ocenění snahy dítěte a jeho pochvala. Dále bylo užíváno individuálního hodnocení dítěte, které má zvláštní význam i pro počátky jeho sebehodnocení. Dítě tak lépe chápe, jak je dospělí vidí a co se od nich očekává, může tak poznat svoje schopnosti a ovlivňovat své učení a vzdělání. Co se týká vzbuzování zájmu o školu u romských rodičů, bylo nejdříve nutné navázat kontakt s rodinou, navštívit je doma nebo je pozvat do školy, popřípadě na školní besídku a získat jejich důvěru. Při těchto návštěvách byli rodiče seznámeni a možnostmi, jak pomoci svým dětem. Bylo nutné je přesvědčit, že je vzdělání důležité a že škola má o rozvoj jejich dětí zájem. Jelikož hlavním cílem romských rodičů bývá spokojenost jejich dítěte, nakonec pochopily, jak je vzdělávání přínosné, což potvrzovala i fakt, že posílali své děti do školy pravidelně.

Třídní učitelka Mgr. Blanka Hrdinová hodnotí přípravný ročník jako velmi přínosný, přesto zcela neschvaluje fakt, že žáky přípravné třídy jsou pouze Romové. Podle jejího názoru by bylo při integraci romských dětí daleko efektivnější jejich umístění do třídy smíšené. Tímto způsobem by se rychleji naučily navazovat sociální vztahy a vzájemné komunikaci s majoritou.

6.2.5 Praktické zkušenosti romské asistentky v MŠ K. Štěcha

O své zkušenosti romské asistentky v přípravném ročníku napsala také Naděžda Nanárová. Podle její zprávy nastoupilo ve školním roce 2002/2003 do přípravného ročníku devět dětí. Zde nastává rozpor s tvrzením třídní učitelky Mgr. Blanky Hrdinové, která uvádí, že v tomto roce do nultého ročníku nastoupilo dětí dvanáct. Podle mého názoru bylo zřejmě původně zapsáno do této třídy dvanáct dětí, ve skutečnosti jich pak nastoupilo a ročník absolvovalo pouze devět.

Podle informací romské asistentky byla zhruba třetina žáků seznámena se školními pomůckami a doma si sama kreslila. Na základě tohoto tvrzení, je možné se domnívat, že tyto děti měly doma příznivé prostředí podporující zájem o vzdělávání. Předpokládám tedy, že děti

z těchto domácností budou během školní docházky podporovány svojí rodinou, která jim vytvořila dostačující zázemí pro domácí přípravu. Přesto je nutné podotknout, že více než polovina romských dětí, které nastoupily v roce 2002/2003 do přípravné třídy, nevěděla co je to pastelka. Proto bylo nutné zařadit mezi časté činnosti především psaní a kreslení, aby se dětem uvolnilo zápěstí. Mimoto bylo třeba pracovat na zdokonalování češtiny, která byla u převážné většiny dětí na velice nízké úrovni.

Romská asistentka potvrzuje, že všechny děti, které absolvovaly přípravný ročník, byly úspěšně přijaty do prvních tříd základních škol.

Stejně jako třídní učitelka Mgr. Blanka Hrdinová se i romská asistentka domnívá, že by měly být romské děti v těchto třídách společně s dětmi neromskými. Podle jejího názoru by takto romské děti dosáhly daleko lepších výsledků a jistě by to mělo pozitivní vliv také na utváření romsko-gádžovských vztahů.

7. ZÁVĚR

Navzdory mému předpokladu, že v Českých Budějovicích je dostatečně zajištěna dostupnost přípravných ročníků, jsem se během svého výzkumu přesvědčila o opaku. V současné době totiž v celém jihočeském regionu nefunguje jediná třída tohoto typu. V minulosti zde sice přípravný ročník zřízen byl, ale po třech letech svého fungování byl v roce 2003 zrušen. Od té doby nebyl až doposud zahájen provoz dalšího ročníku, a to především z důvodu nedostatku financí a nezájmu ze strany ředitelů školských zařízení, kteří se obávají, že takováto „romská“ třída poškodí dobrou pověst jejich školy. A to přesto, že potřeba přípravných ročníků je velká. Každoročně totiž přichází k zápisu do první třídy základní školy přibližně 50 romských dětí a zhruba čtvrtině z nich je doporučen odklad povinné školní docházky. Právě pro tyto žáky jsou určeny přípravné ročníky, které je připraví na vstup do první třídy základní školy.

Jak se během mého výzkumu potvrdilo, přípravné ročníky jsou vysoce efektivní v odstraňování „handicapů“, se kterými se většina romských dětí potýká. Hlavní z nich, tzn. nedostatečná znalost českého jazyka, chybějící základní hygienické návyky, nekázeň, jsou odstraněny během několika málo měsíců. Kromě toho je u nich rozvíjen hudební, výtvarný a pohybový talent. Po absolvování přípravného ročníku jsou děti sebevědomější a mají kladný vztah ke škole. Samozřejmě jsou také úspěšnější při vstupu na základní školu, v roce 2001 bylo na základní školu přijato 78% absolventů přípravného ročníku (22% pokračovalo na škole zvláštní), v roce 2003 už jich bylo celých 100%.

Za úspěchem celého projektu přípravných ročníků stojí kromě schopného pedagoga také romský asistent. Domnívám se, že jeho úloha je nezastupitelná, neboť, jak už bylo řečeno, většina romských dětí, které přicházejí do přípravného ročníku, má minimální znalost českého jazyka, a právě v tomto případě je využíváno jeho schopností. S jeho pomocí je také daleko snadněji navazován kontakt s romskou rodinou a komunitou, snáze je pak možné přesvědčit rodiče o důležitosti vzdělávání jejich dětí. V celém jihočeském kraji je využíváno služeb pouze 13 romských asistentů. Podle mého názoru je tento počet nedostatečný, vzhledem k tomu, že většina z nich kromě svého úvazku ve škole ještě pomáhá řešit problémy Romů v tamějších komunitách a i tam je jejich pomoc velice potřebná. Se zvýšením počtu romských asistentů, by se zřejmě zlepšila komunikace mezi školou a romskou rodinou, což by mělo pozitivní vliv na školní výsledky jejich dětí.

Současná situace však potvrzuje, že pro velkou část romské populace není vzdělání důležité. Z toho důvodu je bylo nutné přesvědčit o výhodách a úspěších přípravných ročníků. Hlavním motivačním faktorem byla pro romské rodiče možnost neplatit školné. Důležitou roli také hrálo doporučení jiných Romů, jejichž dítě již tento ročník absolvovalo a v neposlední řadě spokojenost, zájem a pokroky vlastního dítěte.

Přestože efektivita přípravných ročníků je prokazatelná, jejich využívání romskými dětmi není samospasné. Jejich absolvování je sice dostatečně připraví na vstup do prvního ročníku základní školy, díky němu jsou děti samostatnější a sebevědomější, pokud se však toto nadšení nebude podněcovat i nadále, může časem dojít k tomu, že jejich zájem o školu opadne a veškeré snahy o integraci romských dětí prostřednictvím přípravných tříd tak budou zmařeny. Je tedy nutné, aby i během dalších let, byly dostatečně motivovány a chváleny a byl brán zřetel na jejich odlišnou kulturu.

8. SEZNAM LITERATURY

1. BALVÍN, J.: *Bariéry a negativní jevy v životě a vzdělávání Romů*. Ústí/L: Hnutí R, 1996, ISBN 80-902149-1-6
2. BALVÍN, J. a kol.: *Romové a obec*. Ústí/L: Hnutí R, 2001, ISBN80-902461-5-X
3. BALVÍN, J. a kol.: *Romové a volný čas*. Ústí/L: Hnutí R, 1997, ISBN 80-902149-5-9
4. BALVÍN, J, TANCOŠ, J. a kol.: *Romové a sociální pedagogika*. Ústí/L: Hnutí R, 2001, ISBN 80-902461-4-1
5. BEŠČECOVÁ, K.: *Multikulturní vzdělávání v nekulturní společnosti*. [on-line]. [cit. 2008-11-20]. <<http://www.romea.cz/index.php?id=archiv/2003-01-02/141516>>
6. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD: *Sčítání lidu, domů a bytů* (1991, 2001), www.czso.cz
7. ČUNAS, J.: *Romové v České republice*. [on-line]. [cit. 2008-03-06]. <<http://vsjak.cunas.cz/vsjak.cunas.cz/doc/soc/07.doc>>
8. DAVIDOVÁ, E.: *Romano drom – Cesty Romů 1945 – 1990 : změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, ISBN 80-244-0524-5
9. DOPITOVÁ, S.: *Pomoc knihoven při vzdělávání Romů*. [on-line]. [cit. 2008-03-06]. <<http://www.phil.muni.cz/~dopitova/op-romtrad.html>>
10. HEJKRLÍKOVÁ, J.: *Vzdělávání romských dětí v ČR*. [on-line]. [cit. 2008-03-06]. <<http://tolerance.cz/kurzy/hejkrlikova.htm>>
11. HORVÁTHOVÁ, J.: *Základní informace o dějinách a kultuře Romů*. Praha: MŠMT, 1998

12. HŮLE, D.: *Segregační aspekty „proromských“ politik*. [on-line]. [cit. 2008-11-20].
<[http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/A7004AC6D8/\\$File/18030701_hule.pdf](http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/A7004AC6D8/$File/18030701_hule.pdf)>
13. HÜSCHMANNOVÁ, M. a kol.: *Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1993, ISBN 80-7067-563-2
14. JIRÁSKOVÁ, V.: *Multikulturní výchova*. Praha: EPOCH, 2006, ISBN 80-87027-31-0
15. KOHOUTEK, V.: *Postavení a marginalizace Romů v ČR a na Slovensku*. [on-line]. [cit. 2008-02-08]. <<http://www.tolerance.cz/kurzy/Kohoutek.htm>>
16. KUPČÍKOVÁ, L.: *Interkulturní vzdělávání a příklad interkulturního vzdělávání na základních školách podle projektu Varianty*. [on-line]. [cit. 2008-02-08].
<<http://tolerance.cz/kurzy/kupcikova.htm>>
17. *Mezinárodní legislativa týkající se práva na vzdělání menšin (Romů)*. [on-line]. [cit. 2008-11-20]. <<http://tolerance.cz/kurzy/legislativa.htm>>
18. NEČAS, C.: *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1993, ISBN 80-7067-310-9
19. ŘÍČAN, P.: *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-410-9
20. *Strategie pro zlepšení vzdělávání romských dětí verze 2001*. [on-line]. [cit. 2008-11-20].
<http://aplikace.msmt.cz/DOC/STRATEGIE_ZVRD_2001.doc>
21. ŠIŠKOVÁ, T, ed.: *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998, ISBN 80-7178-285-8
22. ŠOTOLOVÁ, E.: *Vzdělávání Romů*. Praha, 2001, ISBN 80-247-0277-0
<http://encyklopedie.seznam.cz/search?s=asimilace>

23. *Usnesení vlády České republiky ze dne 29. října 1997 č. 686ke Zprávě o situaci romské komunity v České republice a k současné situaci v romské komunitě.* [on-line]. [cit. 2008-11–20]. <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/zalezitosti-romske-komunity/bratinkova-zprava-5873>>
24. *Vzdělávání Romů v ČR.* [on-line]. [cit. 2008-02–08].
<<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b02romove/18.pdf>>
25. <http://encyklopedie.seznam.cz/search?s=asimilace>
26. <http://www.multikultura.cz/multikurni-vychova/vychozi-pojmy/kultura/>

9. PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Příloha č. 1: MINAŘÍKOVÁ, J.: *Otevření přípravného ročníku*
2. Příloha č. 2: WOHLMANNOVÁ, M.: *Práce s žáky v přípravném ročníku*
3. Příloha č. 3: VIRKOVSKÁ, J.: *Praktické zkušenosti z práce romské asistentky*
4. Příloha č. 4: HRDINOVÁ, B.: *Přípravný ročník školní rok 2002/2003*
5. Příloha č. 5: NANÁROVÁ, N.: *Přípravný ročník školní rok 2002/2003 o očima romské asistentky*

Otevření přípravného ročníku

Mgr. Jaroslava Minaříková

ředitelka

Základní škola, Rudolfovska 23, České Budějovice

Vážení přátelé!

Na území města nastupuje každoročně do prvních tříd asi 35 – 50 romských dětí. Přibližně polovina má bydliště na sídlišti Máj, ostatní žijí ve vnitřním městě, kde se nachází i naše škola.

Obtížnost situace v otázce výchovy a vzdělání romské populace je často diskutovaným tématem v médiích. Výchovné cíle a požadavky romských rodičů jsou poznamenány nestálostí, nezávazností a nízkou sociokulturní úrovní. Mnozí romští rodiče význam vzdělání svých dětí podceňují, protože sami dosáhli vzdělání často ještě nižšího nebo žádného. Záškoláctví jim nepřipadá jako provinění a mnozí romští rodiče považují krádež za zcela přirozený způsob získání požadovaného předmětu.

Romské děti nastupují školní docházku s výrazným handicapem s velmi nízkou znalostí českého jazyka a s omezenou verbální a pojmovou dotací, takže se od prvopočátku opožďují za svými spolužáky prvňáčky proto, že prostě učiteli nerozumí. Pomoc dítěti s domácí přípravou do školy je ve většině romských rodin téměř nulová. Výsledkem uvedených nedostatků je stále výraznější selhávání v prospěchu, a to i v případech, kdy intelektová výbava dítěte je na průměrné i vyšší úrovni. Mnohé romské děti ukončují školní docházku v některé z nižších tříd. Absolvování všech ročníků základní školy je výjimečné.

Zde nastává problém, který chceme řešit: **zvýšení sociokulturní úrovně Romů může být dosaženo za předpokladu vyššího vzdělání.** Naše společnost nabízí formy vzdělání stejné pro všechny děti. Určitou možnost řešení problematiky vzdělávání romské populace, vytváření pozitivního postoje ke vzdělávání a formování etických zásad vidíme v zásahu do výchovy a vzdělávání nejmladší generace, tedy dětí předškolního a mladšího školního věku. Tyto děti dosud nezískaly negativní zkušenosti ve styku s ostatními dětmi, nezažily dosud pocit neúspěchu, selhání, zaostávání za svými vrstevníky, se kterými díky svému sociálnímu zázemí a většinou nízké vzdělanosti rodičů nemohou v učení držet krok.

Domníváme se, že právě tyto malé děti je možno získat a vychovávat, dát jim pocit úspěšnosti a tím vytvářet kladnou motivaci ke vzdělání i mezi jejich rodiči.

Se zájmem jsme prostudovali „Statut pokusného ověřování přípravných tříd“ a organizaci výchovného a vzdělávacího procesu v přípravné třídě. Výsledkem jednání mezi ředitelstvím naší školy, ŠÚ, OkÚ a ÚM bylo rozhodnutí, otevřít při naší škole přípravný ročník.

Letos je tento ročník otevřen u nás podruhé a nastoupilo do něj k 1. září 12 dětí. Rodiče těchto žáků projevili o vzdělání svých dětí v tomto ročníku zájem i z toho důvodu, že dobrý ohlas tohoto ročníku šířili i romští rodiče, jejichž děti absolvovaly loňský přípravný ročník (v loňském roce se výuky zúčastnilo a ukončilo 9 žáků). Byl to skromný začátek.

Věřím, že bude-li se i do budoucna dařit spolupráce mezi pracovníky okresního úřadu v zastoupení pana Romana Slivky – romského koordinátora, paní Bohumily Vančurové poradkyně pro národnosti, školského úřadu, romskou asistentkou při naší škole a romskými rodiči, kteří jsou vstřícní, jestliže se jim vysvětlí přínos pro jejich děti, pak doufám, že i tento letošní ročník bude úspěšný.

To, že jsme oba dva ročníky připravovali pečlivě, nemusím jistě vysvětlovat. V pracovních sekcích jsme ochotny podělit se o zkušenosti, které jsme zaznamenaly v minulém školní roce. Rovněž nástup našich „absolventů“ do prvních tříd a jak si vedou v prvních týdnech ve škole je pro nás povzbuzující. O všech těchto poznatcích pohovoří paní Mgr. Bohumila Wohlmannová – třídní učitelka.

Příloha č. 2

Práce s žáky v přípravném ročníku

Mgr. Marie Wohlmannová

třídní učitelka

Základní škola, Rudolfovská 23, České Budějovice

S čím přicházejí

Většina romských dětí, které přicházejí do přípravného ročníku nehovoří dobře česky a do MŠ nechodila, takže výuka a výchova je orientována tak, aby si žáci osvojili základní činnosti, návyky a znalosti potřebné pro vstup do prvního ročníku. Učí se podle „rozvolněných osnov“, to znamená, že do výuky je zařazena část učiva prvního ročníku, aby si děti postupně zvykaly na soustavnou práci a povinnosti a nebyly hned zpočátku prvního ročníku hendikepovány množstvím učiva a případným nezdarem či neúspěchem.

Příčiny počátečních neúspěchů ve škole

Do české školy přicházejí romské děti, které sice mají českou národnost, českou příslušnost, ale zcela odlišnou kulturu, jiný způsob života, hovoří romsky. Ačkoliv rodiče těchto dětí chodili do české školy, kde se učili česky, v romských rodinách se hovoří převážně romsky, takže výuku českého jazyka zajišťuje pouze škola. Jestliže mají být romské děti ve škole úspěšné, musí především rozumět a hovořit správně česky. To je vlastně prvořadý úkol přípravného ročníku. Jinak romské děti prodělávají v první třídě obrovský zlom ve svém životě a psychické trauma, kdy musí zvládat nejen velmi náročné učivo, ale ještě v „cizí řeči“, navíc se jim od prvního září zcela mění režim dne. Podle mého názoru tento nápor nemohou absolutně zvládnout bez nějaké předchozí přípravy.

Další příčiny neúspěchů

- děti nerozumí učitelce a učitelka nerozumí jim
- neznají jedinou básničku, říkanku, písničku
- nedovedou vyslovovat hlásky, opakovat ani jednoduchá slova, natož věty
- patlají, komolí slova, mají vady výslovnosti
- nácvik jednoduché říkanky je pro ně náročný
- nevydrží ani chvíli sedět, neudrží pozornost
- když začnou trochu rozumět, mají nový problém – nedovedou hovořit, nemají slovní zásobu
- nedovedou pojmenovat ani nejznámější zvířata, rostliny, předměty a činnosti
- pokud mají slovní zásobu, používají slova jen v základních tvarech – neskloňují, nečasují a podobně
- pokud slyší slovo v jiném tvaru, nerozumí
- písemný a výtvarný projev je u většiny na nule
- nedovedou držet tužku, štětec, barvy používají poprvé
- neznají dětské stolní hry, jako kostky, puzzle, stavebnice
- neznají barvy, neví co je pravá a levá strana
- nedovedou se orientovat v prostoru a čase
- nikdy necvičily, nedovedou napodobit průpravné cviky

- nikdo sám nezvládl kotoul napřed
- nedovedou zpívat, křičí
- nevytřukají jednoduchý rytmus
- chybí jim hygienické návyky

Samozřejmě, že úroveň jednotlivých žáků je různá, někteří jsou schopnější, někteří méně. K tomu přibývají problémy, vyplývající z ekonomické situace rodin. Rodiče nedovedou hospodařit s penězi, neoddělí dětem peníze na obědy, takže nemohou chodit ani do ŠD, čímž jsou ochuzeni o další možnost výchovného působení, případně doučování.

Metody práce, rozsah učiva v přípravném ročníku

Od začátku školního roku si děti rozšiřují slovní zásobu pomocí obrázků, didaktických her, výukou říkadel, říkanek, písniček a básniček. Do vánoc jich znají nejméně třicet. Během hodiny jsou činnosti často střídány, aby byly pro žáky zajímavé a žáci udrželi pozornost. Při každé příležitosti se děti učí správně vyslovovat hlásky a slova a jsou napraveny vady výslovnosti. Zhruba kolem vánoc už začínají docela hezky komunikovat, učí se jednoduché rozhovory na daná témata, vyprávějí samostatně jednoduché příběhy a dramatizují pohádky. První zkouškou je vánoční besídka dětí uskutečněná na popud Občanského sdružení, kdy žáci poprvé vystupují na veřejnosti. Tato akce značně posílí jejich sebevědomí a zároveň posílí zájem rodičů o školní práci. Děti denně píší, zpočátku cviky na uvolnění ruky, později první písmena a slabiky. Do konce roku píší a čtou samohlásky, první slabiky a jednoduchá slova. Nejraději malují, kreslí a milují veškeré rukodělné práce. Zdařilými výtvary zdobíme třídu a děti se z nich upřímně radují a těší.

Součástí výuky je i rozvoj matematických představ, rozumová výchova a rozvoj kulturně sociálních a hygienických návyků. Žáci se učí základům matematického myšlení, poznávat a psát číslce do pěti. Do konce roku počítají a odčítají ústně i písemně do pěti. Poznávají a pojmenovávají první rostliny, zvířata, předměty, věci a jevy, znají své jméno, adresu bydliště, jména rodičů, sourozenců, nejbližších spolužáků, učitelů, učí se zdravit, slušně požádat a poděkovat, orientovat se v prostoru školy, domova a čase, osvojují si denně i kulturní a hygienické návyky. Rády zpívají, cvičí a účastní se různých sportovních her a soutěží.

Největším kladem celé práce je radost dětí při každé činnosti. Vše je pro ně nové a zajímavé a velmi se snaží, zvláště když je po každé úspěšné činnosti čeká pochvala, kterou nikdy nešetříme.

Pro veškerou práci nám vedení školy vytváří vynikající podmínky. Žáci pracují ve velké a hezky upravené třídě.

Ve třídě bývá přítomna i romská asistentka, která pomáhá třídní učitelce organizovat různé činnosti žáků, individuálně doučuje jednotlivé žáky v hodinách, kdy se učitelka věnuje těm úspěšnějším nebo naopak, například při logopedii, kdy učitelka pracuje s jednotlivci, asistentka řídí činnost ostatních dětí. V přípravném ročníku působí dvanáct hodin, zbytek úvazku naplňuje práci nejen s romskými dětmi v jiných třídách prvního stupně a ve školní družině. O své práci bude hovořit ona sama.

Jak zvládli učivo žáci loňského přípravného ročníku

V přípravném ročníku bylo devět žáků. Čtyři žáci pokračují v první třídě naší školy, dva žáci na zvláštní škole a ostatní ve školách svého obvodu. Všichni žáci zvládli výslovnost kromě jedné žákyně, která byla doporučena odborné péči lékaře logopeda. Všichni zvládli číst, psát, samohlásky a první slabiky, poznávat číslce a ústně a písemně sčítat a odčítat do pěti.

Jak pracují žáci loňského přípravného ročníku v první třídě, zkušenosti učitelů

Ze čtyř žáků, kteří absolvují první třídu na naší škole (dva žáci v 1. A a dva žáci v 1. B) jsou dva žáci průměrní a dva žáci velmi dobří, z toho jeden žák čte zatím nejlépe v celé třídě. Čtení ho velmi baví a zná už i písmena, která se ve škole ještě neučili. Jedná se o žáka, který loni nastoupil do první třídy a pro absolutní nezájem a neúspěch byl během září přeřazen do přípravného ročníku. Letos nejen že učivo zvládá, ale zaujal zcela jiný postoj k práci, má sebevědomí a chce být mezi nejlepšími. Tuto změnu prodělali i další žáci přípravného ročníku. Od počátečního nezájmu postupně přešli do nadšení a po veřejném vystoupení a několika návštěvách (ředitelka školy, psychologka, inspektoři, ředitelé jiných škol), kdy se žáci mohli předvést, jim začalo růst sebevědomí, nadšení, začali se více snažit nejen děti, ale i rodiče. Rychle se mezi romskou veřejností rozšířilo: „Oni se toho tolik naučili“. Najednou začali do školy koncem roku docházet romské maminky a ptaly se, jestli jim příští rok škola vezme dítě do přípravného ročníku. Bohužel euforie po prázdninách opadla, nastala tvrdá práce, některé děti se už nestačí naučit vše ve škole a doma jim nikdo nepomůže. Romská asistentka si bere žáky různých tříd národní školy a podle pokynů třídních učitelů docvičuje jednotlivce v čem je třeba, ale začínají narůstat problémy a už ani tato pomoc nestačí.

A to je další otázka, jak udržet zájem romských dětí o výuku ve vyšších třídách. Jakmile přestanou stačit, ztratí zájem, ale to už je problém na jiné téma.

Praktické zkušenosti z práce romské asistentky

Jana Virkovská

Základní škola, Rudolfovská 23, České Budějovice

ZŠ Rudolfovská se nachází v sociokulturně nižší části Českých Budějovic a proto je dobré, že přípravný ročník byl otevřen právě zde. Děti zde vyučuje vysokoškolsky kvalifikovaná pedagožka, která má již mnohaleté zkušenosti.

Já, jako romská asistentka, pracuji na škole druhý rok a jsem ve třídě pro snazší překonání komunikačních, adaptačních, existenčních, jazykových a jiných překážek (některé děti mluví romsky). Pomáhala jsem třídní učitelce při organizování činnosti žáků, organizovala jsem činnost dětí, když třídní učitelka prováděla s dětmi logopedii a poté jsem pokračovala v práci s dětmi ve školní družině. Letos se navíc věnuji i dětem, které jsou pomalejší, aby třídní učitelka mohla s ostatními dětmi pokračovat v další výuce. Tuto individuální péči poskytují i ostatním žákům z celého prvního stupně. Dá se tedy říct, že mým hlavním cílem činnosti jsou:

- pomoc pedagogům školy ve vlastní výchovně vzdělávací činnosti při komunikaci s romskými dětmi, při individuálním přístupu k žákům a odstraňování výchovných a vzdělávacích obtíží,
- pomoc při mimotřídních a mimoškolních činnostech třídy, školy (dozory, pyramida, zdravá výživa, kroužek – hry na flétnu atd.),
- spolupráce s rodiči žáků (spolupráce v pyramidě – zde rodiče vidí práci svých dětí a také se do ní mohou zapojit),
- spolupráce s romskou komunitou v místě školy (pokud chci nějakou spolupráci s romskou komunitou, musím jim nabízet především pomoc).

Tyto pomoci se týkají vyřizování slev na školní družinu, vyřizování na okresním úřadě, sociální péče úřadu města, vyplňování a vyřízení různých listin a dokladů, kontaktu na romského poradce a s jeho pomocí pak i vyřizování splátek za nedoplatky – voda, topení, elektřina atd. Rodiče za mnou chodí často i s osobními problémy.

Má práce nekončí při odchodu ze školy, protože spolupracuji s občanským sdružením „Nevo dživipen – Nový život“, které částečně finančně přispívá na školní pomůcky pro děti v přípravném ročníku, dále nabízí romským dětem doučování a také různé kroužky, jež dětem zaplňují jejich volný čas, který by jinak trávily v partě na ulici

P ř í p r a v n ý r o č n í k

Školní rok 2002/2003

Cílem přípravné třídy je systematicky připravovat děti ze sociálně znevýhodněného prostředí k bezproblémovému začlenění do vzdělávacího procesu od 1. ročníku ZŠ a předcházet tak u nich případným neúspěšným začátkům ve školní docházce, které by mohly ohrozit průběh jejich dalšího vzdělávání a tím i jejich perspektivy v dalším životě.

Stanoveného cíle se dosahuje uplatněním nejrozličnějších výchovně vzdělávacích prostředků, kterým svým obsahem i formou odpovídají stupni vývoje dítěte.

Základem je organizovaná činnost dětí – různé druhy her, didaktické, soutěživé, rozhovor, učení vycházky pracovní, pohybové hudební a výtvarné činnosti.

Těžiště práce spočívá v rozumové výchově skládající se z několika složek, jazykové a komunikační výchovy, rozvoj matematických představ a rozvoj poznání.

Velký význam má pro děti také výtvarná hudební a tělesná výchova.

Přípravná třída byla založena při Mateřské škole K. Štěcha 5/1320. České Budějovice, pí. ředitelka Dagmar Vojčová, pí. učitelka Blanka Hrdinová - 12 dětí v přípravné třídě.

Vyučovací doba byla rozdělena na kratší časové úseky se střídáním činností podle potřeb dětí.

K dokumentaci třídy se používala třídní kniha. Na konci školního roku se stručně slovně provedlo zhodnocení, s jakým výsledkem dítě přípravnou třídu absolvovalo. Děti dostaly na

konci školního roku – pamětní list. Závěrečné rozloučení - předání školních pomůcek. P. Slivka, romský koordinátor - předal – školní penály, rodiče poděkovali za dosavadní práci všem, kteří pracovali a vytvářeli vhodné prostředí pro jejich děti.

Práce s romskými dětmi nebyla vůbec jednoduchá. Pro třídu jsem si podle podmínek a na základě znalostí – úrovně vývoje dětí, podle věkové kategorie, vypracovala rámcově vzdělávací plán. Rozhodující byly vždy individuální možnosti a schopnosti dítěte, jejich tempo a zvládání požadavků. S dětmi se pracovalo a postupovalo takovým tempem, aby je práce v přípravné třídě zaujala a zároveň co v největší míře napomáhala jejich rozvoji. Organizace i program přípravné třídy byl maximálně přizpůsoben vývojovým možnostem dětí a jejich potřebám.

Na samém začátku přípravného ročníku bylo zapotřebí velké trpělivosti a vzájemné tolerance. Děti bylo často nutné učit těm nejzákladnějším návykům. Např. hygienickým návykům, přizpůsobení se kolektivu, zvykání – všechno má své místo, svůj řád a tím si děti lépe zapamatují, co kam patří a k čemu co slouží.

Při práci v přípravné třídě je velmi důležité vytváření příjemného prostředí a radostného ovzduší, aby děti odcházely domů s pocitem uspokojení ze dne prožitého ve škole a těšily se na každý den. Někdy se nám stalo, že nechtěly děti odejít domů, protože zde měly svoje místo, svůj dětský kolektiv na který byly zvyklé a kde prožívaly své uspokojení.

Děti byly motivovány k práci, projevovaly svůj zájem o zadaný úkol a jeho dokončení.

Jednotlivé činnosti museli být promyšlené s ohledem na rovnováhu psychického zatížení dítěte např. střídání živějšího pohybu s klidnou prací u stolečků, náročnější činnost s méně náročnými.

Každé dítě jsme chválily umožňovaly mu prožít uspokojení z dobré vykonané práce.

Další náš úkol byl – motivovat rodiče i děti. Nejdůležitější je navázání kontaktu s rodinou a získání jejich důvěry – je to velký přínos pro práci v přípravné třídě a pro vzdělávací dráhu dětí. Rodiče byli seznámeni s možnostmi, jak mohou svým dětem pomoci - a to prostřednictvím všech způsobů např. návštěvy v rodinách, návštěva rodičů ve škole při vyučování nebo besídkách atd.

Na konci přípravného ročníku byly schopni se děti soustředit na zadanou práci i celou vyučovací hodinu. Některé malé děti - 5-leté i 20 minut. Rodiče byli přesvědčeni, že vzdělávání dětí je důležité a že máme zájem o rozvoj jejich dětí, rodiče podporovali ze všech svých sil děti a proto docházka byla pravidelná. To bude přínosem i do budoucna.

Zkušenosti které získaly při otevření přípravného ročníku je budou provázet po celý život. Např. samostatnost a sebevědomí. Dítě které nemá příkladný životní styl, svojí vlastní představivost a rodinné podmínky, těžko se přizpůsobuje kolektivu a většinou má problémy jak s kázní tak i navázání kontaktu s druhými kamarády atd.

Děti pro svůj přirozený vývoj by měly mít dostatek podmětů k učení a radost z něho. To se u rodin s romskými dětmi vyskytuje méně často, protože některé rodiny vzdělávání příliš nepodporují, i když některé rodiny věří ve vzdělání, je pro ně důležité. Hlavní cíl rodičů jsou spokojené děti.

Děti měly možnost, jak už jsem se zmínila, rozvíjet vzájemné vztahy a cítit se ve skupině bezpečně. Jak s českými tak i s romskými dětmi. Hlavním cílem též bylo dostatečně stimulovat rozvoj českého jazyka. Děti měly možnosti se setkávat i s českými dětmi. Získaly zde jiné zkušenosti a vzájemné vztahy, které uplatňovaly ve svém kolektivu.

Při výuce docházelo k individuálnímu hodnocení, které mělo a má zvláštní význam i pro počátky sebehodnocení dětí. Dítě tak lépe chápe jak je vidí dospělí a co se od něj očekává, může tak poznat své možnosti a ovlivňovat své učení a vzdělání.

U romských dětí je důležité, aby pedagog v souladu se základními požadavky poncchal dítěti při nezbytném usměrňování, zvýšeném dozoru a pomoci dostatek samostatnosti a vlastního rozhodování a poskytoval mu tolik potřebnou motivaci, oceňoval snahu, chválil i ty nejmenší úspěchy. Je nutné zajistit, aby děti s romských rodin byly přijímány stejně jako jiné děti a nedostávaly od okolí častěji než ostatní negativní zpětnou vazbu. Je pravda, že někdy převládá názor, že romské děti se také dobře začlení do kolektivu jako české děti na ZŠ, ale je tam jeden podstatný rozdíl, že české děti už jsou na školní docházku připraveny a romské děti ne. Často neumí pořádně česky a tím vzniká velká jazyková bariéra při výkladu učitele – ne že by byly hloupé některé děti, ale prostě nerozumí učiteli – jazyková neznalost a tím se dostávají do bludného kruhu. Často končí z nedokončenou školní docházkou, protože nestačí a nemají též podporu v rodině aby jim pomohla. Často v rodině jsou nevzdělaní rodiče atd.

Zhodnocení přípravného ročníku – chtěla bych říci, že jsem přesvědčená, že přípravná třída byla velkým přínosem pro romské děti. Děti které chodily do přípravného ročníku byly přijaty do 1. třídy ZŠ. Romská asistentka, která byla přítomna u vyučovacího procesu může v budoucnu pomáhat dalším romským dětem, které budou její radu potřebovat. Toto zhodnocení, bude platit nejenom pro romské děti, ale i pro děti které budou přicházet z jiných států a budou potřebovat podobnou péči jako romské děti.

Záleží na samotném jedinci jak své poznatky využije ke svým podmínkám a práci ve škole.

Negativní věc která se zde řešila je, že přípravným ročníku byly jenom romské děti. Převládal názor, že by se kolektiv měl rozšířit i o české děti. To je sice zajímavá myšlenka, ale přípravný ročník jak už jsem citovala na začátku je určený převážně dětem ze sociokulturně znevýhodněného prostředí, které neumí používat jednotlivé sociální hygienické návyky, navazovat sociální vztahy, zapojovat se do činnosti ve třídě, porozumět běžným pokynům, samostatné plnění úkolů atd. Do budoucna by byla ideální myšlenka, která by se mohla uskutečnit pro romské děti a děti i z jiných kulturně sociálního znevýhodněného prostředí.

Např. Přípravný ročník - děti ze sociálně znevýhodněného prostředí by chodily do přípravného ročníku a pro každého žáka by byl tvořen individuální plán podle jeho schopností. Podle připravenosti by mohly být přerazováni žáci do normálních tříd do mateřské školy kde by pokračovali v přípravě na základní školu společně s českými dětmi. Tento plán by mohl být uskutečněn už i ve druhém pololetí přípravného ročníku. Ale i dříve podle individuálního postupu každého žáka.

Na závěr mé práce bych chtěla poděkovat všem pracovníkům, kteří se starali a zabezpečovali provoz jak v mateřské škole např. pí. ředitelka, pí. učitelky, pí. školnice, kuchařky a ostatní personál, který byl ve styku s přípravnou třídou a podílel se na rozvoji chodu přípravné třídy. Věřím že tato myšlenka přispěla k rozvoji společnosti a ulehčila práci dalším pedagogickým pracovníkům, kteří přijdou s těmito absolventy přípravného ročníku do styku.

České Budějovice 30. června 2003

třídní učitelka
Blanka Hrdinová
Blanka Hrdinová

Do přípravného ročníku nastoupila ze začátku školního roku devět dětí. Mezi nimi byly děti, kteří neuměli číst. Příčina těchto dětí si doma sama kreslila a byla seznámena s některými pomůckami. Ale byly tam děti, kteří nevěděli co je pastelka. To mi velice zarazilo a tak v průběhu roku jsme hodně s těmito pomůckami pracovali a hodně psali, čímž jsme rozvíjeli zápisť.

Děti byly ze začátku velice neukázněné, plaché a mluvily mezi sebou pouze romsky. Časem se je nám dařilo takzvaně „krotit“. A s paní učitelkou jsme přišly na to, jak je přitáhnout do výuky. Musely jsme kombinovat hraní s výukou. Děti se začaly zvolna učit vše, co by mohl dítě v první třídě umět.

Žalobky učiva do první třídy by tyto děti měly mít z nullého ročníku. Zjistilo se, že jsou zcela připravení do první třídy, potvrdila nám to paní Honková. Ta byla na posledním dni v červnu u zápisu.

Do budoucna bych si přála, aby byly společně minoritní děti s majoritními pokro macti. Jistě se mohou lípe naučit komunikaci. Myslím si, že kdyby byly společně, dosáhly by lepších výsledků v chování i v učivu.

zpracovala
Radmila Franarová
asistentka třídního učitele